

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Jurijaus Usačiovo,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

**Draudimo išmoka dėl neturtinės žalos: teorinės ir praktinės
problemos**

Vadovas: Lekt. Dr. Tomas Kontautas

Recenzentas: Lekt. Dr. Danguolė Bublienė

VILNIUS, 2009

Turinys

<i>Įvadas</i>	3
1. <i>Neturtinės žalos samprata</i>	6
2. <i>Neturtinės žalos atlyginimo tikslai ir funkcijos</i>	8
3. <i>Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos teorinės problemos</i>	12
3.1. <i>Neturtinės žalos objektyvaus įvertinimo problema</i>	14
3.1.1 <i>Teismo diskrecija apskaičiuoti neturtinės žalos dydį ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas</i>	15
3.1.2. <i>Neturtinės žalos atlyginimo ribos ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas</i>	22
3.1.3. <i>Konkreiti neturtinės žalos atlyginimo suma ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas</i>	23
3.1.4 <i>Apibendrinimas</i>	25
4. <i>Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos praktinės problemos</i>	27
4.1. <i>Draudiko pareigos kompensuoti neturtinę žalą problema esant transporto priemonės valdytojo civilinės atsakomybės draudimui</i>	27
4.1.1. <i>Draudiko pareigų neturtinės žalos atlyginimo sferoje ribos</i>	29
4.1.2. <i>Įstatyme numatytos žalos asmeniui sąvokos traktavimas teisės doktrinoje ir teismų praktikoje</i>	31
4.1.3. <i>TPSVCAPD įstatyme numatytos neturtinės žalos atlyginimo sistemos pagrindumas ir neturtinės žalos kompensacinės funkcijos atitikimas</i>	43
4.1.4. <i>Apibendrinimas</i>	46
4.2. <i>Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos</i>	48
4.3. <i>Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, padarytos antstolių, notarų ir advokatų veiksmais, mokėjimo galimybės</i>	54
4.4. <i>Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, esant darbdavio civilinės atsakomybės draudimo teisiniams santykiams, mokėjimo galimybės</i>	57
<i>Išvados</i>	61
<i>Literatūros sąrašas</i>	64
<i>Santrauka</i>	71
<i>Summary</i>	72

Ivadas

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šiuolaikinė neturtinės žalos samprata Lietuvos teisinėje sistemoje pastaruoju metu įgavo tvirtas pozicijas ir yra plačiai taikoma. Dėl didelio šio instituto taikymo poreikio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bandoma detalizuoti ir apibrėžti neturtinės žalos nustatymo ir įvertinimo kriterijus, tikslinamas ratas asmenų, galinčių pretenduoti į patirtos neturtinės žalos atlyginimą. Tačiau yra akivaizdu, kad šios žalos rūšies įvertinimo procesas niekada nebuvo iki galo objektyvizuotas ir susistemintas. Skirtingo dydžio kompensacijų už patirtą žalą priteisimas, didelis teismų praktikos nevienodumas šioje srityje, doktrininų nuomonių išsiskyrimas šiuo klausimu visada darė neturtinės žalos institutą vieną kontroversiškiausią ir problematiškiausią tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje.

Civilinės atsakomybės draudikams pradėtas taikyti reikalavimas apdrausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, dėl didelio privalomojo civilinės atsakomybės draudimo paplitimo šiuolaikinėje visuomenėje, dar labiau pagilino neturtinės žalos instituto taikymo problemas. Svarbu paminėti, kad šis reikalavimas atsirado įstatymų leidėjų, siekiančių apsaugoti trečiųjų asmenų interesus ir viešąją visuomenės interesą, iniciatyva. Draudikai niekada nebuvo suinteresuoti drausti tokį turtinį interesą, kurio neįmanoma objektyviai įvertinti pinigais. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos realumo bei pagrįstumo nustatymas yra svarbus tiek visuomenei, siekiančiai būti įstatymo maksimaliai apsaugotai nuo galimai atsirastų nuostolių, tiek draudikui bei draudėjui, siekiantiems būti apsaugotiems nuo objektyvia pinigų suma neįvertinamų draudimo interesų draudimo reikalavimų ir neapibrėžto dydžio draudimo išmokų mokėjimo. Neįmanoma paneigti nei vieno iš šių dviejų pagrindų interesų, todėl draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumo klausimas neturėtų būti sprendžiamas visuomenės ar draudiko pozicijų atmetimo būdu. Būtent visuomenės ir draudiko bei draudėjo interesų suderinimo poreikis bei akivaizdus nesugebėjimas surasti optimalaus šių interesų suderinimo būdo parodo neabejotiną nagrinėjamos temos aktualumą.

Kalbant apie praktinius nagrinėjamos temos aktualumo aspektus, reikia paminėti neabejotiną vairuotojų civilinės atsakomybės ir sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudimo socialinę svarbą šiuolaikinėje visuomenėje. Didelis šių rūšių privalomojo civilinės atsakomybės draudimo paplitimas lemia milžinišką susidomėjimą šiais klausimais ne tik tarp teisės teoretikų ir praktikų, bet ir tarp visuomenės narių, kurie eismo įvykio ar gydymo metu patyrė tam tikrų sužalojimų ar pažeidimų. Kartu su šiais probleminiais aspektais paminėjus didelį teismų praktikos ir doktrininų nuomonių

nevienodumą draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo srityje, šių probleminių klausimų sprendimas tampa dar aktualesnis.

Atlikto tyrimo originalumas pasireiškia tuo, kad tiriamajame darbe aptariamos civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto veikimo optimizavimo galimybės ir pateikiami tokio optimizavimo pasiūlymai. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos klausimas analizuojamas per neturtinės žalos atlyginimo sistemų prizmę, aptariant kiekvienos tokios sistemos įtaką civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto taikymui. Tiriamajame darbe pateikiami pasiūlymai galėtų būti panaudoti rengiant norminius teisės aktus bei sprendžiant teismų praktikos nevienodumo problemą civilinės atsakomybės privalomojo draudimo srityje.

Pagrindinis tiriamojo darbo tikslas – išnagrinėti civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo instituto įtvirtinimo teisės norminiuose aktuose pagrįstumą remiantis draudimo teisinių santykių specifika.

Šio tiriamojo darbo objektas yra neturtinės žalos atlyginimo intereso, kaip civilinės atsakomybės draudimo sutarties dalyko, ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo realumas ir pagrįstumas. Tiriamajame darbe šiuos klausimus siekiama aptarti tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Didžiausias dėmesys, dėl jo praktinės reikšmės ir didelio paplitimo, yra skiriamas vairuotojų civilinės atsakomybės privalomajam draudimui ir sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomajam draudimui. Taip pat nagrinėjamas draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo realumas ir pagrįstumas esant advokatų, antstolių, notarų civilinės atsakomybės privalomajam draudimui ir darbdavių civilinės atsakomybės draudimui.

Vienas pagrindinių uždavinių tiriamojo darbo tikslui pasiekti – įrodyti neturtinės žalos atlyginimo intereso neatitikimą teisės teorijoje deklaruojamai draudimo objekto sampratai bei pateikti teisės doktrinos siūlomas žalos apskaičiavimo metodikas, padėsiančias formalizuoti neturtinės žalos dydžio apskaičiavimą ir priartinti neturtinės žalos atlyginimo interesą prie šio koncepcinio draudimo objekto apibrėžimo. Taip pat siekiama parodyti, kad neturtinės žalos įvertinimo formalizavimas leistų traktuoti neturtinės žalos atlyginimo interesą kaip draudimo objektą, tačiau paneigtų visuotinai pripažįstamą teismo diskrecijos įvertinant patirtą neturtinę žalą koncepciją, todėl yra labai svarbu tinkamai suderinti draudikų, draudėjų ir nukentėjusių visuomenės atstovų interesus šioje srityje. Kaip jau buvo minėta, vienas iš svarbiausių praktinių šio darbo uždavinių – aptarti vairuotojų ir sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo probleminius aspektus neturtinės žalos atlyginimo srityje.

Praktiniu aspektu neabejotinai svarbūs uždaviniai – išnagrinėti draudimo išmokos dėl neturtinės žalos išmokėjimo realumą esant antstolių, notarų ir advokatų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo santykiams bei darbdavio civilinės atsakomybės draudimo teisiniams santykiams.

Igyvendinti pagrindinius tiriamojo darbo uždavinius yra naudojami keli teisiniai **metodai**. Remiantis istoriniu metodu nagrinėjama įstatymų, reglamentuojančių civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, redakcijų kaita. Lingvistiniu, gramatiniu bei loginiu metodu nagrinėjama Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pateikiama „žalos asmeniui“ sąvoka. Sisteminiu metodu, siekiant įvertinti draudimo išmokos dėl neturtinės žalos realumą ir instituto taikymo galimybes, nagrinėjami Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, Notariato įstatymas bei Advokatūros įstatymas. Taip pat sisteminis metodas taikomas analizuojant Europos Sąjungos direktyvų nuostatas transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo srityje, lyginant jas su Lietuvoje įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Nagrinėjant neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo taisyklių formalizavimo pasiūlymus ir atliekant kai kurių Europos valstybių ir JAV teisinių sistemų neturtinės žalos kompensavimo institutų analizę naudojamas lyginamasis metodas.

Darbo struktūra atspindi nagrinėjamo probleminio klausimo tyrimo eiliškumo prioritetus. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjamos teorinės su civilinės atsakomybės už netutinę žalą draudimo institutu susijusios problemos. Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamos praktinės su šiuo institutu susijusios problemos, kurių aptarimas suskirstytas į atskirus skyrius pagal Lietuvos įstatymuose įtvirtintus vairuotojų, sveikatos priežiūros įstaigų, advokatų, notarų, antstolių ir darbdavių civilinės atsakomybės privalomojo draudimo institutus. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiami skyrių apibendrinantys ir pagrindinius pastebėjimus įtvirtinantys teiginiai.

Tiriamajame darbe naudojami kelių rūšių **teisės šaltiniai**. Kadangi teisės doktrina nagrinėjama tema nėra itin gausi, darbe daugiausia remiamasi Lietuvos Respublikos teisės aktais bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Verta paminėti, kad Lietuvos teisės doktrinoje draudimo išmokos dėl neturtinės žalos klausimai vienu ar kitu aspektu aptariami T. Kontauto, R. Volodko, S. Cirtautienės publikacijose, kuriomis taip pat yra remiamasi šiame darbe. Be to, plačiai naudojama teisės doktrina, įvairiais aspektais nagrinėjanti neturtinės žalos institutą. Vertinant baudinės civilinės atsakomybės funkcijos ir baudinių nuostolių kategorijos poveikį civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimui, daugiausia remiamasi bendrosios teisės tradicijos valstybių teisės doktrina.

1. Neturtinės žalos samprata

Kadangi nagrinėjant kiekvieną reiškinį svarbu apibrėžti jo esmę ir paskirtį, visų pirma, yra tikslinga aptarti neturtinės žalos sampratą, atlyginimo tikslus ir funkcijas. Neturtinės žalos atlyginimo funkcijos, kaip matysime vėliau, yra ypač aktualus nagrinėjamai temai klausimas. Nors šiuo metu visuotinai sutariama dėl kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos, kaip dominuojančios šiame institute, istoriškai vyravusi baudinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija teoriniu požiūriu yra svarbi nagrinėjamai problemai. Be to, neturtinės žalos samprata padės apibrėžti, kokio pobūdžio yra kompensacijos už patirtą neturtinę žalą gavimo interesas. Dar vienas svarbus klausimas – ar turtinis interesas, susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, gali būti traktuojamas kaip draudimo objektas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. numato, kad „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“¹. Kaip matome, neturtinė žala Konstitucijoje įvardinta kaip moralinė žala. Tačiau tai nekeičia šio instituto paskirties ir tikslų. Konkrečiai apibūdinti ir apibrėžti neturtinės žalos sąvoką buvo palikta įstatymų leidėjui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. numato, kad „neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.“² Panašiai neturtinės žalos sąvoką apibrėžia ir kitų valstybių įstatymai. Pavyzdžiui, Rusijos civilinio kodekso 151 str. pirmoji dalis neturtinę žalą apibrėžia kaip „fizines ir dvasines kančias“. Švedijos Deliktinės civilinės atsakomybės įstatyme neturtinė žala traktuojama kaip „fizinis skausmas ir išgyvenimai, kuriuos nukentėjusysis patiria dėl kito asmens neteisėtų veiksmų ar neveikimo“.

Taigi, neturtinė žala laikomas pakenkimas teisės saugomoms ir ginamoms neturtinėms, nematerialiosioms vertybėms, t.y. ekonominės vertės neturinčioms vertybėms. Tokios vertybės yra asmens garbė, orumas, privatus gyvenimas, kitokios neturtinės teisės. Nepaisant to, kad ginamos neturtinės vertybės, civilinė teisė šias vertybes gina turtiniais būdais. Neturtinė žala įvertinama ir atlyginama pinigais. Kaip jau buvo minėta, neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais. Tokiais atvejais neturtinės žalos faktas preziumuojamas, todėl ieškovas turi pagrįsti tik reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį. Vertinti neturtinę žalą palikta teismo nuožiūrai. Remiantis minėta Civilinio kodekso nuostata darytina išvada, kad jeigu įstatymas specialiai

¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 - 1014.

² Valstybės žinios, 2002, Nr. 74 - 2262.

nenumato neturtinės žalos atlyginimo, ji nėra atlyginama.³ Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, kuriose pateikiama norminė neturtinės žalos definicija. Neturtinės žalos samprata apibrėžiama per sąrašą neturtinio pobūdžio netekimų, kuris vienareikšmiškai nėra baigtinis. Tai reiškia, kad teismui kiekvienoje byloje buvo palikta diskrecijos teisė vertinti konkrečias aplinkybes kaip neturtinę žalą.

Doktrinoje lingvistiškai aiškinant neturtinės žalos sąvoką teigiama, kad „žala“ dažniausiai apibūdinama kaip fizinio asmens sužalojimas, jo gyvybės atėmimas, kitoks pakenkimas asmeniui, jo teisėms ar įstatymų saugomiems interesams ir t. t. Taigi žala yra didesnis ar mažesnis pakenkimas tam tikroms vertybėms, pasireiškiantis visišku tų vertybių praradimu, jų sumažėjimu ar negavimu.⁴ Civilinė teisė saugo ir gina tiek turtinius, tiek neturtinius asmens interesus ir vertybes. Būtent iš šio skirstymo kilo ir neturtinės žalos sąvoka. Natūralu, kad pakenkus šiems interesams ar vertybėms atsiranda tiek turtinė, tiek neturtinė žala. Kai žala padaroma teisiniam gėriui, kuris neturi ekonominės vertės, tokią žalą galima vadinti neturtine.

Reikėtų paminėti, kad Lietuvoje pradėjus taikyti neturtinės žalos institutą kilo problemų dėl šio instituto pavadinimo įvardijimo. Tarpusavyje konkuravo „neturtinės žalos“ ir „moralinės žalos“ sąvokos. Šiomis dienomis jau įsigalėjo nuostata, kad sąvoka „moralinė žala“ yra nevertotina. Tai patvirtina nuostata, kad civilinė teisė saugo ir gina ne tik turtines, bet ir asmenines neturtines teises, todėl teisiniu atžvilgiu žalą galima klasifikuoti į atsirandančią pakenkus turtinėms vertybėms ir neturtinio pobūdžio vertybėms. Taigi, logiška, kad žala priklausomai nuo objekto, kuriam ji padaryta, skirstoma į turtinę ir neturtinę. Sunku įsivaizduoti kaip neteisėtais veiksmais galima padaryti žalą moralei. Žalą padaryti galima tik moralės saugomoms vertybėms. Kai kėsiniasi į moralės saugomas vertybes – žmogaus orumą, garbę ir pan., yra pakenkiama ne pačiai moralei, o konkrečiai moralinei ir teisinei vertybei – žmogaus garbei, orumui, laisvei ir kt.⁵ Todėl įstatymų leidėjas ir teismų praktika pasirinko teisingą kelią įtvirtinant ir naudojant neturtinės žalos sąvoką.

Pagrįsta yra teigti, kad įstatymas išsamiai nereglamentuoja neturtinės žalos sampratos ir užduotis detaliau apibūdinti neturtinės žalos esmę ir prigimtį paliekama doktrinai ir teismų praktikai. Tenka pripažinti, kad daugumoje valstybių būtent doktrina ir teismų praktika formuoja neturtinės žalos sampratą. Dažniausiai teismų praktika

³ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 344 - 345.

⁴ MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 2, p. 3.

⁵ *Ibid.*, p. 3.

neturtinės žalos definiciją detalizuoja, atskleidžia daugybę jos aspektų ir vertinamųjų kriterijų. Teisės doktrinoje pastebima priešinga tendencija – neturtinės žalos sąvoką apibrėžti gana abstrakčiai.

Šiais laikais neturtinės žalos atlyginimą įtvirtina daugelio pasaulio valstybių teisinės sistemos. Sparti šio instituto plėtra Europos Sąjungoje iliustruoja neturtinės žalos kategorijos svarbą. Tam didelę įtaką daro Europos Sąjungos teisės aktai ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija. Neturtinės žalos atlyginimas taikant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją plėtojamas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Neturtinės žalos institutas taip pat susilaukia didelio doktrininio susidomėjimo, tačiau teoretikų nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo Europos Sąjungoje išsiskiria. Vieni neturtinės žalos atlyginimo instituto tyrinėtojai teigia, kad Europoje turi vykti suderinimo procesas neturtinės žalos atlyginimo srityje. Kiti mokslininkai neigia suderinimo proceso galimybę. Neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo ir neturtinės žalos atlyginimo taikymo skirtumai, jų teigimu, yra nulemti kiekvienos valstybės teisinės sistemos istoriškai susiformavusių ypatumų ir prioritetų, kurie objektyviai negali būti suvienodinti.

2. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai ir funkcijos

Nagrinėjamai temai ypač aktualūs yra neturtinės žalos atlyginimo tikslai ir funkcijos. Svarbu išsiaiškinti, kokią funkciją atlieka draudimo išmoka dėl neturtinės žalos, ar ji atitinka pagrindinę neturtinės žalos instituto deklaruojamą kompensacinę funkciją.

Visų pirma, reikėtų pabrėžti, kad pasaulyje egzistuoja trys neturtinės žalos atlyginimo sistemos. Generalinio delikto taisyklės valstybėse neturtinė žala turi būti atlyginama kiekvienu atveju, kai ji yra įrodoma. Turtinė ir neturtinė žala yra atlyginamos pagal vienodus principus. Generalinio delikto valstybės yra Prancūzija, Belgija, Portugalija, Graikija. Kitose valstybėse neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais, dažniausiai siejamais su tam tikromis specialiomis sąlygomis. Tokiu principu vadovaujamosi Vokietijoje, Italijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Danijoje, Suomijoje. Lietuva priskirtina prie antrosios grupės valstybių, nes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. 2 d. numato, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais.⁶ Tuo tarpu bendrosios teisės valstybėse neturtinės žalos atlyginimas priklauso nuo delikto

⁶ *Cit. op. 2.*

rūšies. Šiai neturtinės žalos atlyginimo valstybių grupei priklauso JAV, Anglija ir kitos bendrosios teisės sistemos valstybės.

Kaip jau buvo minėta, neturtinės žalos kompensavimas gali siekti dvejopų tikslų: kompensacijos ir kaltininko nubaudo, todėl svarbu apibrėžti, kuris tikslas yra reikšmingesnis ir priimtinesnis šiuolaikinėje teisinėje sistemoje. Nors kai kuriose šalyse neturtinės žalos atlyginimas kartais suvokiamas kaip privati bauda, tačiau šiuolaikinėse teisinėse sistemose vis labiau akcentuojamas *restitutio in integrum* principas. Šis principas reiškia, kad atlyginant žalą nukentėjusysis asmuo turi būti grąžintas į tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei pažeidėjas nebūtų atlikęs neteisėtų veiksmų. Kita vertus, reikalaujama, kad šiuo principu nebūtų piktnaudžiaujama ir asmeniui būtų atlyginama ne daugiau žalos negu jis realiai patyrė. Tenka pastebėti, kad neturtinės žalos atlyginimo srityje taikant *restitutio in integrum* principą kyla nemažų sunkumų.

Kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos samprata Europoje yra išplėtota teismų praktikos ir teisės doktrinos. Ši samprata remiasi idėja, jog neturtinės žalos atlyginimas suteikia galimybę nukentėjusiajam asmeniui įsigyti alternatyvių komfortą teikiančių dalykų, suteikti pasitenkinimą teikiančių dalykų, suteikti ką nors malonaus ir taip atkurti dvasinę pusiausvyrą, suteikti finansinių galimybių asmeniui imtis veiklos, kuri leistų jam negalvoti apie pažeidimą ir jo padarinius ir t. t. Kompensacija už neturtinio pobūdžio praradimus reiškia tam tikrą substituciją pakeičiant nukentėjusiam asmeniui tas vertybes, kurios buvo prarastos patyrus neturtinę žalą. Tokia pozicija vyrauja Austrijoje, Vokietijoje, Italijoje, Belgijoje, Prancūzijoje ir kitų valstybių teisės sistemose. Toks požiūris į neturtinės žalos atlyginimą, kai siekiama nuraminti nukentėjusį ar įsigyti ką nors malonaus, ilgą laiką buvo vyraujantis. Tačiau šiuo metu šio požiūrio pamažu atsisakoma. Vis labiau kryptama objektyvaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą link. Šis požiūris orientuojamas į siekimą bent iš dalies kompensuoti pinigais tai, ką asmuo prarado. Tikslas, kuriam nukentėjęs asmuo panaudos neturtinės žalos atlyginimą, nėra svarbus.

Be baudinės ir kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijų kartais minima ir prevencinė funkcija. Prevencinės funkcijos pripažinimas neturtinės žalos atlyginimo byloje reiškia, kad tam tikrais atvejais neturtinė žala nustatoma ne tik orientuojantis į nukentėjusiojo faktiškai patirtus nuostolius, bet ir į žalą padariusio asmens netesėtai gautą naudą, kuri, siekiant atkurti interesų pusiausvyrą, išieškoma nukentėjusiojo naudai (restitucinis principas). Tai, kad atlyginant neturtinę žalą siekiama ne tik kompensacinių,

bet ir prevencinių tikslų, pabrėžiama Europos deliktų teisės principų 10:101 straipsnyje, reglamentuojančiame nuostolių, kaip piniginės žalos išraiškos, atlyginimą.⁷

Įvertinus Europos teisinių sistemų tendencijas neturtinės žalos atlyginio srityje detaliau reikėtų panagrinėti, kuri funkcija dominuoja Lietuvos teisinėje sistemoje. Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje vertinamas kaip kompensacinis civilinių teisių gynimo būdas. Laikomasi nuostatos, kad neturtinę žalą tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti pinigais, nes tai yra dvasinio pobūdžio praradimai. Neturtinės žalos atlyginimo atveju nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinius išgyvenimus yra teismo pareiga. Teismas turi parinkti kuo teisingesnę piniginę satisfakciją, kuri kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą. Neturtinės žalos atlyginimo koncepcija Lietuvoje buvo išplėtotą sveikatos sužalojimo bylose. Ši koncepcija remiasi teisingos kompensacijos už padarytą žalą idėja. Taigi Lietuvos teisės sistemos deklaruojama neturtinės žalos atlyginimo koncepcija iš esmės atitinka šiuolaikinės neturtinės žalos atlyginimo tendencijas.

Galima daryti išvadą, kad istoriškai vyravęs baudinis neturtinės žalos atlyginimo pobūdis dabar vertinamas kaip teisinis anachronizmas, o prevencinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija vertintina tik kaip subsidiarinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija. Todėl visi šiame darbe pateikiami samprotavimai ir išvados turi remtis šia pamatine ir visuotinai pripažinta neturtinės žalos atlyginimo kompensacine funkcija: „pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė: taikant ją nesiekama nubausti asmens, tačiau turimas tikslas kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą taip, kad, tiksliai apskaičiavus jos dydį, nukentėjusysis būtų gražintas į tą padėtį, kurioje buvo iki teisės pažeidimo, kad nukentėjusiam asmeniui būtų atlyginta nei per daug, nei per mažai, o būtent tiek, kiek iš tikrųjų patirta ir prarasta. Piniginė kompensacija už neturtinės žalos padarymą yra skirta sukelti teigiamas emocijas, kurios galėtų maksimaliai sušvelninti patirtų kančių nulemtus neigiamus asmenybės psichikos pokyčius.“⁸

Šiame tiriamajame darbe bandoma parodyti kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos taikymo sunkumus esant civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimui. Taip pat bandomos atskleisti civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto sąsajos su baudine neturtinės žalos atlyginimo funkcija, siūlomoms tokių nepageidautinų sąsajų pašalinimo galimybės. Būtent dėl šių išvardintų priežasčių

⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 72.

⁸ VOŁODKO, R. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Teisė*, 2007, nr. 63, p. 119 - 120.

problemos tyrimas buvo pradėtas nuo koncepcinės neturtinės žalos sąvokos aptarimo ir neturtinės žalos atlyginimo funkcijų identifikavimo.

3. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos teorinės problemos

Nagrinėjant draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumo klausimą, visų pirma, kyla draudimo objekto apibrėžimo poreikis, nes būtent ši sąvoka nulemia tokios draudiko prisiimtinos pareigos realumą. Trumpai tariant, reikia išnagrinėti problemą – ar turtinis interesas, susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, gali būti draudimo sutarties dalykas (draudimo objektas). Šis klausimas aktualus dar ir dėl tos priežasties, kad draudimo sutarties dalykas yra svarbiausia draudimo sutarties sudarymo sąlyga, ir be draudimo sutarties dalyko nustatymo negali būti sudaryta nei viena draudimo sutartis, o tai reiškia, kad įvykus draudimui įvykiui negali būti išmokėta draudimo išmoka dėl draudėjo, apdraustojo arba naudos gavėjo patirtos žalos.

Šiuo metu visuotinai sutariama, kad draudimo objektas yra turtinis interesas, kuris ir yra svarbiausia draudimo sutarties sudarymo sąlyga. 1883 m. Anglijos byloje *Castellain v. Preston* pasakyta: „kas gi apdrausta draudimo nuo ugnies sutartimi? Ne plytos ir medžiagos, naudotos statant namą, bet draudėjo interesas.“⁹ Visuotinai pripažįstama, kad draudimo sutarties objektas yra būtent turtinis interesas, o ne konkretus turtas dėl tos priežasties, kad sudarant draudimo sutartį siekiama apsaugoti save nuo galinčių kilti neigiamų padarinių, o ne išsaugoti draudžiamą turtą ar sveikatą ir gyvybę. „Nuostolių draudime draudimo objektas yra ne konkretus turtas, o turtinis interesas, susijęs su konkrečiu turtu ar civiline atsakomybe, galinčia atsirasti padarius žalą trečiajam asmeniui, taip pat bet koks kitas turtinis interesas, susijęs su galimais nuostoliais ar kitomis išlaidomis. Sumų draudime draudimo objektu gali būti asmens interesas, susijęs su sveikata ar gyvybe.“¹⁰

Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 19 p. numato, kad „draudimo objektas yra turtiniai interesai, susiję su asmens gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe.“¹¹ Savo ruožtu draudimo interesą Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 14 p. apibrėžia kaip „nuostolį, kurį gali patirti draudėjas, apdraustasis arba naudos gavėjas įvykus draudžiamajam įvykiui“.¹² Iš šio draudimo intereso apibrėžimo negalima vienareikšmiškai nustatyti, ar draudimo sutarties objektu gali būti tik turtiniai, ar ir neturtiniai interesai. Atsakymą į šį klausimą pateikia Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 79 str., kuriame įtvirtinta, kad „būtina sąlyga nuostolių draudimo sutarčiai yra teisėtas draudėjo ar apdraustojo draudimo interesas, kurį galima įvertinti pinigais.“

⁹ HANSELL, D. S. *Introduction to insurance*. London, 1996, p. 158.

¹⁰ ZAVECKAS, K. *Draudimo interesas – pagrindinis draudimo santykių elementas* [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2009-03-10], p. 5. Prieiga per internetą: <http://www.dbr.lt/uploads/interesas_redaguotas.doc>.

¹¹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 94 - 4246.

¹² *Ibid.*

Analizuojant Draudimo įstatymo 86, 90, 98 ir 112 straipsnius galima daryti pagrįstą išvadą, kad draudžiant turtą, gyvybę, civilinę atsakomybę bei sveikatą draudimo sutartis gali būti sudaroma tik dėl turtinių interesų.

Draudimo intereso teisėtumo reikalavimą pabrėžia Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 79 str. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.988 str. taip pat įtvirtina draudimo intereso teisėtumo reikalavimą, nustatydamas, kad gali būti draudžiami tik įstatymo ginami interesai.¹³ Šiuolaikinėje teisės doktrinoje neabejojama, kad siekis tam tikru būdu gauti kompensaciją už patirtą neturtinę žalą yra teisėtas nukentėjusiojo asmens interesas, nes neturtinės žalos institutas yra visuotinai pripažintas ir įstatyminiu lygiu įtvirtintas daugelyje pažangių teisinių sistemų. Kaip buvo aptarta ankstesniuose skyriuose, šis interesas gali pasireikšti siekimu gauti tam tikrų alternatyvių vertybių, kurios kompensuotų patirtą dvasinę skriaudą arba tiesiog siekiu gauti tam tikrą piniginę kompensaciją už patirtą neturtinę žalą. Dėl klausimo, ar siekis gauti patirtos neturtinės žalos atlyginimą yra teisėtas ir teisiškai pagrįstas interesas, nekyla ir negali kilti abejonių. Neturtinės žalos atlyginimas kaip teisėtas nukentėjusiojo asmens interesas yra pagrįstas ankstesniame skyriuje išnagrinėta neturtinės žalos instituto prigimtimi ir susiformavimo istorinėmis prielaidomis. Tačiau reikia paminėti, kad civilinės atsakomybės draudime vyrauja taip pat pagrįstas ir teisėtas, bet nukentėjusiojo asmens interesui prieštaraujantis, civilinės atsakomybės draudėjo interesas nepatirti papildomų neigiamų turtinių pasekmių žalos padarymo atveju ir dėl tos priežasties nesidrausti nuo sunkiai apibrėžiamos neturtinės žalos padarymo rizikos.

Daug kontroversiškesnis ir nagrinėjamai temai aktualesnis yra antrasis draudimo intereso požymis – galimybė įvertinti draudimo interesą pinigais. Būtent dėl galimybės pinigais objektyviai įvertinti patirtą neturtinę žalą ir kyla didžiausias ginčas teisės doktrinoje bei pastebimas tam tikras pozicijų nevienodumas teismų praktikoje. Taigi, būtina šiuo aspektu įvertinti draudimo išmokos dėl neturtinės žalos įmanomumą. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo problema kyla dėl tos priežasties, kad yra manoma, jog neturtinės žalos atlyginimo interesas yra neturtinio pobūdžio ir negali būti objektyviai įvertintas. Nuo šios problemos pagrįsto ir motyvuoto sprendimo priklauso atsakymas į pagrindinį šio tiriamojo darbo klausimą – ar galima draudimo išmoka dėl neturtinės žalos.

Taigi, pagrindinė šiame darbe nagrinėjama problema yra neturtinės žalos atlyginimo dydžio objektyvus įvertinimas tam tikra pinigų suma. Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso teisiškai pagrįsto asmens intereso, susijusio su neturtinės žalos

¹³ *Cit. op. 2.*

atlyginimu, buvimas draudimo interesu, o egzistuojantis draudimo interesas, kaip jau buvo minėta, yra pagrindinė draudimo sutarties sudarymo sąlyga. Tik esant būtinosioms draudimo sutarties sąlygoms yra galimas draudimo sutarties sudarymas ir draudimo išmokų mokėjimas įvykus draudimui įvykiui.

3.1. Neturtinės žalos objektyvaus įvertinimo problema

Teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad sudarant nuostolių draudimo sutartį, tradiciškai vengiama drausti tokį turtinį interesą, kurio neįmanoma arba sunku objektyviai įvertinti pinigais. Draudimo veiklos praktikoje vengiama drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, nes jos nustatymo kriterijai dažnai yra labai nekonkretūs ir nenusistovėję teismų praktikoje. Reikalavimas apdrausti civilinę atsakomybę atisiranda ne draudikų, o paties įstatymo leidėjo ir valstybės institucijų, rengiančių įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus ir siekiančių draudimu maksimaliai apsaugoti nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų interesus, iniciatyva.¹⁴ Tačiau tam tikrais atvejais draudikai vis dėlto yra priversti priimti tokį sutartinį įsipareigojimą. Būtina aptarti iš tokio sutartinio įsipareigojimo kylančias problemas.

Pradėti šios problemos nagrinėjimą reikėtų nuo fakto, kad šiuo metu įvairių valstybių teisinėse sistemose egzistuoja trys neturtinės žalos reglamentavimo ir atlyginimo modeliai:

- 1) Įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo piniginių ribų. Teismui suteikiama visiškai laisva nuožiūra surasti teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus labiausiai atitinkančią neturtinės žalos kompensaciją. Ši teismo diskrecija yra saistoma tik tam tikrų kriterijų ir principų;
- 2) Įstatyme įtvirtinami piniginės kompensacijos rėmai, t. y. minimali ir maksimali neturtinės žalos atlyginimo riba. Šiose ribose teismas turi santykinę laisvę nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydį;
- 3) Įstatyme nustatomos konkrečios piniginės sumos, kurios yra sumokamos už tam tikrų vertybių pažeidimų sukeltą fizinį bei dvasinį skausmą (tokio reguliavimo pavyzdys – Meksikos civilinis kodeksas, nustatantis neturtinės žalos atlyginimo sumą - 1/3 padarytos turtinės žalos).

Kadangi pagrindinė darbo problema yra draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, o tokia išmoka galima tik prieš tai apdraudus civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, reikėtų aptarti kiekvienos iš anksčiau paminėtų neturtinės žalos atlyginimo

¹⁴ KONTAUTAS, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, p. 62.

sistemų įtaką galimybei įpareigoti draudiką drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą. Taigi, draudiko pareiga bus nagrinėjama per šią neturtinės žalos atlyginimo sistemų prizmę.

3.1.1 Teismo diskrecija apskaičiuoti neturtinės žalos dydį ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas

Analizę pradėsime nuo modelio, kuriame įstatymų leidėjas suteikia teismui diskreciją, saistomą tik tam tikrų kriterijų bei principų, surasti teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus labiausiai atitinkančią neturtinės žalos kompensaciją. Visų pirma, reikėtų paminėti, kad „neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymą, kaip ir jos atlyginimo teisinius pagrindus, lemia šios žalos prigimtis ir objektas. Neturtinė žala yra atlyginama pažeidus vertybes, kurių įkainoti neįmanoma, ir pasireiškia neturtinio pobūdžio praradimais, kurie negali būti tiksliai apskaičiuoti piniginiu ekvivalentu“¹⁵ Trumpai tariant, neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais.¹⁶ Kita vertus, vienintelis tinkamas būdas atlyginti neturtinę žalą yra įvertinti ją pinigais, nes civilinė teisė asmens teises pirmiausiai gina turiniais būdais ir priemonėmis. Tenka pripažinti, kad dėl pastarosios pozicijos sutaria dauguma teoretikų ir didesnių ginčų teisės doktrinoje šioje srityje nekyla.

Neturtinės žalos objektyvaus nustatymo ir įrodymo realizavimas yra pakankamai sudėtingas uždavinys dėl tos priežasties, kad „neturtinė žala yra nemateriali kategorija. Būtent dėl šios nematerialios kategorijos specifikos ir prigimties, o būtent fizinių ir dvasinių kančių bei išgyvenimų, sudarančių jos turinį, bei kitų nematerialių padarinių nepagaunamo, neapčiuopiamo, vizualaus nepastebimumo, pakankamai aukštos tokių išgyvenimų simuliacijos bei piktnaudžiavimo nelaime rizikos, pagaliau dėl aiškesnių neturtinės žalos kompensavimo dydžio nustatymo kriterijų nebuvimo neturtinės žala yra sunkiai nustatoma ir įrodoma. Jeigu fizinį skausmą įmanoma daugiau ar mažiau objektyviai apibrėžti, ypač tuomet, kai yra vadovaujama jau nusistovėjusia fizinių sutrikimų bei sužalojimų klasifikacija, pasitelkiant medicinos srities specialistus fizinių sutrikimų pobūdžiui ir laipsniui nustatyti ar panaudojant kitus objektyvius instrumentus, tai identifikuoti dvasinius asmens išgyvenimus, nustatyti jų pobūdį, intensyvumą, gilumą bei kitas charakteristikas, tampa žymiai problematiškiau.“¹⁷

¹⁵ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 173.

¹⁶ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 2, p. 23

¹⁷ VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (OI S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009, p. 100.

Šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo koncepcija yra grindžiama kompensacine paskirtimi. Tačiau reikia paminėti, kad kompensacinė paskirtis neturtinės žalos atlyginimo srityje įgyja specifinę išraišką, t. y. „daugelyje Europos šalių priteisiant neturtinės žalos atlyginimą vadovaujamosi teisingo žalos atlyginimo koncepcija, besiremiančia įstatymo ar teismų praktikos suformuotais vertinamaisiais subjektyviais ir objektyviais kriterijais, leidžiančiais kuo teisingiau atlyginti asmeniui padarytą žalą, atkurti pažeistų teisių pusiausvyrą ir suponuojančiais pareigą preciziškai įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes.“¹⁸ Austrijos mokslininkas H. Koziol yra pažymėjęs, kad paprastai neturtinė žala turi būti atlyginama vadovaujantis objektyviais kriterijais, bet teisingumo požiūriu subjektyvūs kriterijai tampa svarbūs, jei žala padaroma tyčia ar dėl didelio neatsargumo.¹⁹ Tenka konstatuoti, kad požiūris į neturtinės žalos atlyginimo dydžio teisingumą ir apskaičiavimo taisyklės teisės doktrinoje skiriasi. Tačiau tuo pačiu dauguma autorių sutaria, kad neįmanoma rasti tikslų piniginių tokios žalos ekvivalentą, nes neturtinės žalos prigimtis lemia tai, jog neįmanoma šią žalą tiksliai apskaičiuoti ir grąžinti nukentėjusįjį į buvusią padėtį.

Teismas neturtinę žalą kiekvienoje skirtingoje byloje vertina vadovaudamasis principu *ex aequo et bono* ir atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes. Dažniausiai neturtinė žala nustatoma ir apskaičiuojama atsižvelgiant į tokias faktines žalos padarymo aplinkybes: neturtinės žalos pasekmes (pvz. poveikis darbiniam santykiams, sveikatos sutrikimas, asmens vertinimo pablogėjimas, pakenkimas šeimyniniam gyvenimui, pakenkimas verslo santykiams), neteisėtų veiksmų pasekmių pasireiškimo trukmę, žalą padariusio asmens kaltės laipsnį, neteisėtų veiksmų atlikimo priežastis ir pagrindus, pažeidimo intensyvumą, būdą, apimtį, pasekmių paplitimo mastą, galėjimą ar negalėjimą nutraukti neteisėtus veiksmus ar užkirsti kelią tokiems veiksmams, asmens vertinimą, jo populiarumą visuomenėje, pažeidėjo turtinę padėtį, nukentėjusiajam padarytos turtinės žalos dydį, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus.²⁰ Toks yra doktrinoje pateikiamas nebaigtinis neturtinės žalos nustatymo ir įvertinimo kriterijų sąrašas, kuris kiekvienu atskiru neturtinės žalos padarymo atveju gali būti plečiamas atsižvelgiant į neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir pasekmes. Teisės doktrinoje nesiliauja diskusijos, ar remiantis doktrinos ir teismų praktikos suformuotų kriterijų sąrašu įmanoma objektyviai įvertinti neturtinę žalą. Šios mokslinės diskusijos baigtis svarbi tuo, kad tik objektyvus įvertinimas, kaip jau buvo minėta, leidžia įvardinti turtinį asmens interesą,

¹⁸ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008, p.173 -174.

¹⁹ MAGNUS, U. *Unification of Tort Law: Damages*. European Group of Tort Law: Kluwer Law International, 2001, p. 13.

²⁰ MIZARAS, V. *Deliktų teisės paskaitų skaidrės. 3 tema*. Vilniaus Universitetas, 2008.

susijusį su neturtinės žalos atlyginimu, kaip draudimo interesą, kuris gali būti įvertinamas pinigais bei apdraudžiamas, ir leisti įpareigoti draudiką drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą bei mokėti draudimo išmoką tokiai žalai atsiradus.

Nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus ir parinkti tokią piniginę satisfakciją, kuri kuo teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą yra išimtinė teismo pareiga.²¹ Atsižvelgdamas į tai, draudikas negali pagrįstai tikėtis, kad jam apdraudus civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, ši žala kiekvienu atveju bus apskaičiuota ir įvertinta laikantis standartizuotų ir nuspėjamų procedūrų, nes kiekviena byla dėl neturtinės žalos atlyginimo yra individuali, įstatyme įtvirtintų neturtinės žalos atlyginimo kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir atlygintinos neturtinės žalos dydis kiekvienu atveju gali gana smarkiai varijuoti.

Dėl visų paminėtų aplinkybių kai kurie autoriai siūlo ieškoti alternatyvių neturtinės žalos dydžio nustatymo mechanizmų. Pasitaiko pasiūlymų, kad „nagrinėjant neturtinės žalos atlyginimo bylą dažniausiai vien teisiųjų žinių nepakanka, nes teismo veikla jomis neapsiriboja, ir būtent atitinkamos srities specialistai, kasdien susiduriantys su įvairiausiai pasireiškiančiomis žmogaus kančiomis, galėtų patikimai ir objektyviai konstatuoti vienokių ar kitokių fiziologinių ir psichologinių individo sveikatos pakitimų egzistavimą, gilumą, skausmo ir išgyvenimų mastą, trukmę, individualias tokias kančias jaučiančio asmens charakteristikas, jų įtaką išgyvenimo stiprumui ir apskirtai tolesnei psichofizinei būklei, t. y. visus tuos reiškinius ir dalykus, kurių teisėjas vien iš nukentėjusiojo pasakojimų pats negalėtų patikimai nustatyti.“²² Trumpai tariant, neturtinę žalą patyrusiam asmeniui siūloma skirti psichologinę, psichiatrinę arba kitokią medicinos ekspertizę, kuri padėtų pašalinti iš neturtinės žalos dydžio nustatymo proceso subjektyvumo elementą. Tokios ekspertizės skyrimas galėtų būti laikomas rimtu žingsniu neturtinės žalos dydžio nustatymo formalizavimo link, o neturtinės žalos atlyginimo dydžio formalizavimas yra vienintelis galimas kelias norint įstatyme įtvirtinti draudiko pareigą drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą ir mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos. Verta paminėti, kad pirmieji žingsniai šia linkme Lietuvos teismų praktikoje jau žengti. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2008 m. vasario 6 d. nutartimi c. b. *D. B. v AB „Krekenavos agrofirma“*, Nr. 2-102-280/2008, paskirta teismo medicinos ekspertizė, kurioje ekspertų komisijai buvo užduotas klausimas, ar ieškovei

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis c. b. *K. Pušienė v Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos*, Nr. 3K-3-604/2005, kat. 44.5.2.5.

²² VOLODKO, R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos. *Justitia*, 2008, nr. 2, p. 27.

diagnozuotą ligą galėjo sukelti jos dvasiniai išgyvenimai. Taip pat ekspertizė buvo paskirta Lietuvos Apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartimi c. b. *G. D., A. D. v. Kauno senamiesčio pagrindinė mokykla*, Nr. 2A-466/08, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl sunkią psichinę traumą mokykloje patyrusios moksleivės gynimo.

Tačiau teisės doktrinoje pasitaiko ir medicinos ekspertizės taikymo nustatant neturtinės žalos dydį priešininkų. Teigiama, kad psichologinės, psichiatrinės ar kitokios medicinos ekspertizės yra labai brangus ir ilgas procesas. Be to, pabrėžiama, kad medicinos ekspertizių platus pritaikymas sąlygos praktiškai neabejotiną sukčiavimą draudimo srityje, nes net ir aukštas šiuolaikinės medicinos išsivystymo lygis neužtikrina objektyvaus psichologinių, psichiatrinų ir kitų medicininių kriterijų įvertinimo kiekvieno individo atžvilgiu.²³

Kitas neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo standartizavimo pasiūlymas, kuris taikomas Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje ir kt., yra neturtinės žalos atlyginimo dydžio lentelių sudarymas. Šios lentelės turi būti parengtos remiantis teismų praktikos pavyzdžiais ar medicinos ekspertų nustatomų sužalojimo laipsniu ir atitinkamu piniginiu jo įvertinimu, kurį atlieka teismų praktika, teisės doktrinos atstovai ar teisės ekspertai. Reikėtų paminėti, kad šios rekomendacijos teismams neturėtų būti privalomos. Jos yra pradinis rodiklis, leidžiantis teismui „atsispirti“, nustatant teisingą neturtinės žalos dydį, ir tinkamai įvertinti konkrečias bylos aplinkybes, įstatymo ar teismų praktikos suformuotus vertinamuosius kriterijus, sudarančius pagrindą nustatyti didesnę ar mažesnę atlygintinos neturtinės žalos dydį konkrečioje byloje, o aukštesnės instancijos teismams – vertinti žemesnių instancijų teismų priimtų sprendimų pagrįstumą tais atvejais, kai teismai, nemotyvuodami sprendimo, iš esmės nukrypsta nuo suformuluotų ankstesnėse analogiškose bylose neturtinės žalos dydžių.²⁴ Tokių lentelių sudarymu galėtų užsiimti teisinių tyrimų institucijos. Mūsų nagrinėjamu atveju, tokių lentelių sudarymu turėtų būti suinteresuotas draudikas, nes jos padarytų pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos labiau apibrėžtą.

Neturtinės žalos atlyginimo dydžio lentelių sudarymas yra įmanomas tik tuo atveju, kai užtikrinamas teismų praktikos vienodumas. Teismų praktika turi būti vertinama kompleksiskai visų konkrečių bylos aplinkybių kontekste, atsižvelgiant ne tik į jau priteistus neturtinės žalos dydžius ankstesnėse bylose, bet ir į kitas bylai reikšmingas aplinkybes. Norint reikalauti, kad draudikas draustų civilinę atsakomybę už neturtinę

²³ ШЕФФЕР, В. Э. Возмещение морального вреда при страховании ответственности. *Виртуальный клуб юристов*. [interaktyvus]. 2003, [žiūrėta 2009-02-28] Prieiga per internetą: <<http://www.yurclub.ru/docs/insurance/article7.html>>.

²⁴ ROGERS, H. W. V. *Damages for Non – Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2001, p. 254.

žalą, reikalingas neturtinės žalos atlyginimo dydžio nuspėjamumas ir skirtumo nuo panašaus pobūdžio byloje priteistos neturtinės žalos dydžio nebuvimas. Tai pasiekti galima tik tuo atveju, kai panašių faktinių aplinkybių bylos yra sprendžiamos iš esmės tapačiai. Tenka sutikti, kad Lietuvos teismų praktikos sistema dar nepasiekė tokio brandos lygio, kad užtikrintų visišką teismų praktikos vienodumą ir vientisumą, o tai savo ruožtu paneigia galimybę formalizuoti ir išprausti į tam tikrus rėmus neturtinės žalos atlyginimą. Šis faktas neabejotinai apsunkina civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto taikymą.

Lietuvos teismų praktikos neturtinės žalos atlyginimo srityje nevienodumą akivaizdžiai parodo trumpa teismų praktikos analizė. Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo sveikatos sužalojimo bylose priteisiamos neturtinės žalos dydis 2001 – 2007 m. laikotarpiu svyravo nuo 1000 Lt iki 290 000 Lt. Gyvybės atėmimo bylose priteistos neturtinės žalos dydis tuo pačiu laikotarpiu svyravo nuo 5000 iki 200 000 Lt. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo praktika priteisiant atlyginimą dėl neturtinės žalos sveikatos sužalojimo bylose dar nevienodesnė. Priteistos neturtinės žalos dydis svyravo nuo 1000 Lt iki 500 000 Lt.

Svarbu paminėti, kad yra ir kitokių siūlymų padaryti neturtinės žalos dydžio apskaičiavimą nuspėjamą ir tuo pačiu pagrįsti draudiko pareigą drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą bei mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos. Vienas jų yra kompensacijos už fizinį bei dvasinį skausmą sumos nustatymas pagal analogiją su baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis sankcijomis, kurios yra taikomos už tam tikrų ir civilinės teisės saugomų objektų pažeidimą. Šios teorijos šalininkai siūlo kompensuoti neturtinę žalą suma, atitinkančia baudą už tam tikrą nusikalstamą veiką.²⁵ Ši teorija gana plačiai paplitusi Rusijos teisės doktrinoje. Tačiau tokios sistemos taikymas yra abejotinas dėl neturtinės žalos atlyginimo kompensacinės funkcijos paneigimo.

Dar viena galimybė formalizuoti teismo diskrecijoje esantį neturtinės žalos dydžio nustatymą yra rusų mokslininko A. M. Erdelevskio sukurta preziumuojamos neturtinės žalos teorija. Įvertinęs bausmių už atitinkamų nusikaltimų padarymą dydžius, mokslininkas nustatė preziumuojamos neturtinės žalos, kuri padaroma konkrečia nusikalstama veika, kompensacijos sumą. Preziumuojama žala suprantama kaip neturtinė žala, kurią patiria vidutinis, normaliai reaguojantis į jo atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus žmogus.²⁶ Ši teorija galėtų būti rimtas pagrindas tam tikru laipsniu formalizuoti

²⁵ VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (OI S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009, p. 406.

²⁶ *Ibid.*, p. 406.

neturtinės žalos dydžio apskaičiavimą panaikinant visišką teismo diskreciją šioje dalyje ir padarant civilinės atsakomybės už neturtinę žalą instituto taikymą labiau apibrėžtą.

Kita galimybė formalizuoti neturtinės žalos apskaičiavimą yra draudimo kompanijų aktuarijų ar kitų subjektų parengti žalos apskaičiavimo kriterijai ir metodikos, kaip neturtinės žalos atlyginimo sumų prognozavimo bei standartizavimo priemonės. Kaip pavyzdį galima paminėti Švedijos neturtinės žalos kompensacijų esant sveikatos sutrikdymams eismo įvykiuose nustatymo ir apskaičiavimo sistemas. Šiose sistemose naudojamos pusiau oficialios institucijos – Eismo įvykių tarnybos nesunkių sveikatos sužalojimų atvejais apskaičiuoti draudimo išmokų dydžiai. Atskaitos tašku tokiose neturtinės žalos apskaičiavimo sistemose tampa tam tikra bazinė vieno gydymosi nuo sužalojimų mėnesio suma (pirmuosius tris gydymosi mėnesius ji didesnė), kuri gali būti koreguojama (padidinama 10-15 proc.) priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių, tuo tarpu esant ilgalaikiams sveikatos sutrikdymams, kompensacijos graduojamos pagal sveikatos sužalojimų laipsnį (priklausomai nuo netekto darbingumo lygio).²⁷

Atsižvelgiant į anksčiau pateiktus neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo taisyklių formalizavimo pasiūlymus buvo atlikta kai kurių Europos valstybių ir JAV teisės sistemų neturtinės žalos kompensavimo institutų lyginamoji analizė, kuri parodė, kad per daug plati teismo diskrecija nustatant neturtinės žalos dydį nėra toleruojama. Atvirkščiai, yra pastebimi vis ryškesni neturtinės žalos apskaičiavimo proceso formalizavimo požymiai. Šios tendencijos išvelgiamos tiek bendrosios teisės, tiek kontinentinės teisės sistemų valstybėse.

Didžiosios Britanijos teisės teoretikų teigimu, draudimo teisiniai santykių specifika ir draudimo išmokų apskaičiavimo metodikos padėjo formalizuoti ir susisteminti neturtinės žalos apskaičiavimo procesą. Vis didesnę reikšmę Didžiosios Britanijos teisėje įgauna draudimo aktuarijų atliekami atlygintinos žalos paskaičiavimai ir teismo medicinos numatomi žalos įvertinimo kriterijai. Pastaraisiais metais buvo padaryti dideli pakeitimai žalos (taip pat ir neturtinės) įvertinimo ir apskaičiavimo procese ir dabar žala teismai apskaičiuoja pagal taisykles, kurios yra labai panašios į draudimo bendrovių taikomas žalos apskaičiavimo metodikas. Be to, apskaičiuojant atlygintinos neturtinės žalos dydį vis dažniau atsižvelgiama į infliacijos tempus ir kitus einamuosius finansinius rodiklius. JAV žalos asmeniui atlyginimas yra dar labiau paveiktas draudimo išmokų dėl patirtos žalos apskaičiavimo taisyklių. Teismo proceso metu savo reikalavimuose atlyginti neturtinę (ar kitokio pobūdžio) žalą teisininkai retai peržengia draudikų žalos

²⁷ ROGERS H. W. V., *Damages for Non – Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2001, p. 320 - 321.

atlyginimo taisyklėse nustatytas žalos atlyginimo ribas, nes yra manoma, jog tai teismo bus įvertinta kaip nepagrįstas reikalavimas.²⁸

Vokietijoje, nors ir neoficialiai, bet pripažįstama, kad teismai nustato žalos atlyginimą atsižvelgdami į draudimo išmokas už draudiminių įvykių metu padarytą žalą. Tokia nuomonė ypatingai paplitusi kalbant apie privalomąjį civilinės atsakomybės draudimą, kuriame svarbiausias yra vairuotojų privalomasis civilinės atsakomybės draudimas.²⁹

Italijoje, nepaisant įstatymų numatytų standartinių procedūrų ir vertinamųjų kriterijų, teismas turi gana didelę diskreciją apskaičiuojant neturtinės žalos dydį. Dėmesys atkreipiamas į kiekvienos atskiros bylos faktinių aplinkybių vertinimą apskaičiuojant neturtinę žalą. Tačiau vyraujanti tendencija Italijos teisėje yra ta, kad teisės teorijoje ir teismų praktikoje pasisakoma prieš griežtus matematinius būdus neturtinei žalai apskaičiuoti. Siekiant apriboti teisėjų laisvę apskaičiuojant neturtinės žalos dydį, pastaruoju metu yra daromi įstatymų pakeitimai, numatę, kad neturtinės žalos atlyginimo dydis gali būti padidintas tik laikantis tam tikrų griežtų taisyklių ir vadovaujantis iš anksto nustatytais kriterijais.³⁰

Švedijos neturtinės žalos atlyginimo sistema yra viena iš labiausiai formalizuotų, nes šios valstybės teismų laisvė nustatyti atlygintinos žalos dydį yra gana ribota. Didelis dėmesys skiriamas žalos atlyginimo lentelėms, numatančioms konkrečias žalos atlyginimo sumas kiekvienu atskiru jos padarymo atveju, kurti. Tokio pobūdžio lentelės yra tvirtinamos kasacinės instancijos teismo, todėl vertinant nukentėjusiojo asmens patirtą neturtinę žalą yra plačiai naudojamos žemesnės instancijos teismų.³¹

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad, nepaisant vis dažnėjančių bandymų formalizuoti šį procesą, neturtinės žalos nustatymo ir įvertinimo išspraudimas į griežtai apibrėžtus rėmus reiškia neturtinės žalos instituto mechanizavimą ir lanksčios neturtinės žalos nustatymo sistemos paneigimą. Teisinės sistemos yra priverstos rinktis tarp dviejų alternatyvų: galimybės reikalauti iš draudiko apdrausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą bei išmokėti draudimo išmoką dėl patirtos neturtinės žalos arba turėti lanksčią, kiekvienu konkrečiu atveju vis skirtingai pritaikomą ir įvertinamą neturtinės žalos nustatymo ir apskaičiavimo sistemą. Trumpai tariant, tektų rinktis tarp neturtinės žalos apskaičiavimo visiško mechanizavimo ir teismo diskrecijos įvertinant neturtinę žalą ir jos dydį. Pastaruoju metu pirmauja teismo diskreciją pripažįstantis požiūris. Be to, žvelgiant

²⁸ WAGNER, G. *Tort law and liability insurance*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2005, p. 75 - 79.

²⁹ *Ibid.*, p. 111 - 112.

³⁰ *Cit. op.* 28, p. 141 - 143.

³¹ *Cit. op.* 28, p. 167 - 168.

iš neturtinės žalos atlyginimo doktrinos pozicijų ir turint omenyje šios doktrinos pagrindą, kuris teigia, kad kiekvieną kartą neturtinė žala yra nustatinėjama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes ir nukentėjusiojo asmens asmenybę, neturtinės žalos dydžio apskaičiavimas pagal tam tikrus šablonus ar lenteles yra kritikuotinas ir praktikoje labai sunkiai įgyvendinamas. Tokios lentelės gali būti tik rekomendacinio pobūdžio, bet jokiais būdais ne privalomas dokumentas teismams. Taigi, toks neturtinės žalos apskaičiavimo ir atlyginimo modelis yra labiau teorinis, praktikoje jis sunkiai pritaikomas. Kartu tenka daryti išvadą, kad neturtinės žalos atlyginimas yra sunkiai formalizuojamas. Tai reiškia, kad esant visiškai teismo diskrecijai įvertinant ir nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį, galimybė draudikui drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą ir atlyginti tokią atsiradusią neturtinę žalą mokant draudimo išmoką praktikoje sunkiai įgyvendinama.

3.1.2. Neturtinės žalos atlyginimo ribos ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas

Kita reali galimybė įpareigoti draudiką drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą yra įstatymo nustatyti atlygintinos neturtinės žalos mažiausi ir didžiausi dydžiai. Tokie dydžiai yra nustatomi Austrijos visuomenės informavimo įstatyme, Italijos teisės aktuose, reglamentuojančiuose darbdavio padarytos žalos darbuotojo sveikatai atlyginimą, Vokietijoje, kai žala atlyginama dėl neteisėtų procesinių prievartos priemonių taikymo ir pan.³² Lietuvoje tokia riba yra nustatyta Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme. Tokių mažiausių ir didžiausių neturtinės žalos atlyginimo dydžių nustatymas įstatyme padėtų tam tikru laipsniu apibrėžti draudiko prisiimamų pareigų apimtį ir išvengti neapibrėžto dydžio draudimo išmokų dėl neturtinės žalos mokėjimo.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. nenumato didžiausios ar mažiausios neturtinės žalos ribos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad įstatymų leidėjas neturi konstitucinių įgaliojimų nustatyti kokių nors didžiausių ar mažiausių atlygintinos žalos dydžių, kurie suvaržytų teismą ir neleistų priteisti teisingo atlyginimo konkrečioje byloje. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas neturi laisvės nustatyti kokių nors minimalių ar maksimalių atlygintinos žalos dydžių, kurie galėtų apriboti teismo konstitucinius

³² ROGERS, H. W. V., *Damages for Non – Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2001, p. 8.

įgaliojimus vykdyti teisingumą.³³ Tokią poziciją palaiko ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Taigi, tokia praktika paneigia neturtinės žalos atlyginimo ribų nustatymo įstatyminiu lygiu galimybę ir tuo pačiu, apsunkindama neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo formalizavimo procesą, riboja civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto plėtrą.

Neturtinės žalos atlyginimo ribų nustatymas taip pat kritikuojamas dėl infliacijos procesų įtakos neturtinės žalos atlyginimui. Nustačius neturtinės žalos atlyginimo ribas įstatyminiu lygiu, sumos, kuriomis įvertintos šios ribos, gali nuvertėti ir tai privers, pasikeitus ekonominėms sąlygoms, kiekvieną kartą keisti įstatymą arba mokėti tam tikru laikotarpiu bevertes išmokas.

Taigi, neturtinės žalos dydžio nustatymo priskyrimas teisingumą įgyvendinančiam subjektui ir neturtinės žalos atlyginimo ribų teisės aktuose nebuvimas laikytinas pažangiu ir atitinkančiu šiuolaikines teisės tendencijas reiškiniu. Tačiau šis nebuvimas paneigia galimybę šiuo keliu formalizuoti neturtinės žalos apskaičiavimo procesą ir tuo pačiu sudaryti prielaidas draudikui prisiimti sutartinius įsipareigojimus dėl civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo. Galima vienareikšmiškai teigti, kad ribų nebuvimas ir visiška teismo diskrecija kiekvieną kartą nustatant neturtinės žalos dydį yra faktorius, kuris neleidžia nusistovėti vienodai neturtinės žalos dydžio nustatymo praktikai.

3.1.3. Konkreti neturtinės žalos atlyginimo suma ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimumas

Trečia reali galimybė neatgrasyti draudiko nuo civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo sutarčių sudarymo yra konkrečios neturtinės žalos atlyginimo piniginės sumos įtvirtinimas įstatyme. Tokia suma yra savotiškas atlyginimas už tam tikrų vertybių pažeidimų sukeltą dvasinį bei fizinį skausmą. Verta paminėti, kad teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad neturtinės žalos atlyginimas yra kompensacija už patirtus išgyvenimus, dvasinius praradimus bei kitokias kančias. Tai reiškia, kad doktrinoje vyrauja kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija. Tačiau egzistuoja ir oponuojantis požiūris, kurio šalininkai įrodinėja neturtinės žalos atlyginimą esant bauda. Šie teoretikai mano, jog neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra ne kompensuoti

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, nr. 90 - 3529.

nukentėjusiojo dvasines kančias, o nubausti žalą padariusį asmenį.³⁴ „Tvirta“ pinigų suma atlygintinos neturtinės žalos įtvirtinimą įstatyminiu lygiu būtina nagrinėti šių dviejų nuomonių dėl pagrindinės neturtinės žalos atlyginimo instituto funkcijos kontekste.

Siekdami parodyti trečiosios neturtinės žalos atlyginimo sistemos neefektyvumą, išsamiau panagrinėsime Lietuvos Respublikos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įstatymo nustatytą neturtinės žalos atlyginimo mechanizmą. Šiuo metu šis įstatymas numato 1000 eurų neturtinės žalos atlyginimą kiekvienu atveju, nepriklausomai nuo nukentėjusiojo asmens realiai patirtos neturtinės žalos. Verta paminėti, kad lyginant su pirmąja įstatymo redakciją neturtinės žalos atlyginimo suma padidėjo du kartus, tačiau toks neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas verčia abejoti, ar yra realizuojama kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija. Taip pat išmokant tokią draudimo išmoką dėl patirtos neturtinės žalos neabejotinai nėra atsižvelgiama į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principus. Kyla pagrįstas klausimas: ar tokia neturtinės žalos atlyginimo suma nėra baudinių nuostolių sumokėjimas? Norint pateikti atsakymą į šį klausimą, reikia apibrėžti baudinių nuostolių institutą.

Baudiniai nuostoliai (*angl. punitive damages* arba *exemplary damages*) yra patirtos žalos (tiek turtinės, tiek neturtinės) atlyginimo mechanizmas, kuris yra skirtas nubausti ir atbaidyti nuo panašių veiksmų padarymo ateityje tiek kaltą dėl žalos padarymo asmenį, tiek potencialius teisės pažeidėjus. Šių nuostolių atlyginimas yra visiškai svetimas kompensacinei civilinės atsakomybės funkcijai. Baudinių nuostolių kategorija susiformavo bendrosios teisės tradicijos šalyse ir yra precedentinės teisės pasekmė. Didžiojoje Britanijoje precedentinė byla šioje srityje yra *Rookes v Barnard* [1964] AC 1129. Šioje byloje buvo suformuluota taisyklė, kad baudiniai nuostoliai gali būti priteisiami ir atlyginami tik trimis atvejais: 1) esant valstybės valdžios ir teisėsaugos institucijų neteisėtiems veiksams; 2) esant žalą padariusio asmens suvokimui, kad mokėtina žalos atlyginimo suma bet kuriuo atveju bus mažesnė už realiai padarytą žalą ir siekiant iš to pasipelnyti; 3) įtvirtinus baudinių nuostolių institutą įstatyme.³⁵

Tačiau dažnai pasitaiko nuomonių, kad baudiniai nuostoliai dėl savo nubaudo funkcijos (kuri yra svetima civilinės atsakomybės institutui) yra anomalija deliktų teisėje. Teigiama, kad pritaikant šį institutą kaltininkas yra nubaudžiamas nesuteikiant jam galimybės pasinaudoti gynybos teise.³⁶ Taip pat yra nuomonių, kad baudinių nuostolių

³⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 41 - 42.

³⁵ HARPWOOD, C. *Modern Tort Law. Sixth edition*. Wilthire: Cardiff University, 2005, p. 414.

³⁶ MURPHY, J. *Street on Torts. 11 edition*. Bolt, 2003, p. 580 - 582.

institutas gali būti taikomas tik tais atvejais, kai tiksliai kompensuotina žala yra sunkiai įrodoma ir nustatoma.

Dėl visų šių aplinkybių sunku įsivaizduoti baudinių nuostolių instituto ir baudinės civilinės atsakomybės funkcijos taikymą Lietuvos teisės sistemoje. Tačiau pagrįsta yra teigti, kad „tvirta“ pinigų suma nustatytas neturtinės žalos atlyginimas galėtų būti viena iš neturtinės žalos dydžio formalizavimo priemonių. Toks reguliavimas paspartintų civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo plėtrą, leistų draudikams pagrįstai įvertinti ir numatyti mokėtinų draudimo išmokų dydį. Ši išvada yra tik teorinio pobūdžio, nes šiuolaikinėje teisės sistemoje sunkiai įsivaizduojamas kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos paneigimas ir baudinės funkcijos įtvirtinimas. Be to, toks reguliavimas neabejotinai sukeltų diskusijų bangą. Neišvengiamos būtų nuomonės, kad toks neturtinės žalos atlyginimo dydžio įtvirtinamas įstatyminiu lygiu yra atliekamas turint tikslą riboti draudikų atsakomybę. Draudikai, siekdami kuo mažesnių neturtinės žalos atlyginimo sumų įtvirtinimo, užsiimtų lobistine veikla, siekdami nustatyti neturtinės žalos atlyginimui tam tikrą ribą, kurią peržengus neturtinė žala nėra atlyginama.

Taigi, tam tikros neturtinės žalos atlyginimo sumos nustatymas įstatyminiu lygiu galėtų būti neabejotinas šios žalos dydžio apskaičiavimo formalizavimo kelias, kuris leistų tiksliai įvertinti draudimo interesą piniginiiais vienetais. Toks reguliavimas leistų pagrįstai įpareigoti drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, nes draudikas galėtų konkrečiai numatyti mokėtiną išmoką dydį. Tačiau toks reguliavimas yra aiškiai nepriimtinas ir praktikoje sunkiai įgyvendinamas dėl kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos paneigimo.

3.1.4 Apibendrinimas

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad teisės doktrinos ir teismų praktikos analizė rodo, kad visiškai atsisakyti subjektyvių neturtinės žalos atlyginimo kriterijų neįmanoma. Kartu neįmanoma iki galo formalizuoti neturtinės žalos dydžio nustatymo proceso. Atvirkščiai, neturtinės žalos atlyginimo nustatymo procesas turi būti kuo labiau individualizuotas, turi būti įvertinama konkreti situacija, visi neturtinės žalos atlyginimo nustatymo kriterijai, konkrečios bylos faktinės aplinkybės. Atsižvelgiant į visas šias aplinkybes darytina išvada, kad sklandus civilinės atsakomybės už neturtinę žalą instituto taikymas yra sunkiai įmanomas, nes trūksta konkretumo ir formalumo nustatant draudimo išmokos dėl neturtinės žalos dydį. Neturtinės žalos atlyginimo ribų nustatymas įstatyminiu lygiu tam tikrais atvejais galėtų būti traktuojamas kaip civilinės atsakomybės

už neturtinę žalą draudimo instituto taikymo prielaida, nes tokių ribų nustatymas padėtų konkretizuoti atlygintinos žalos dydį ir leisti draudikui gana tiksliai numatyti mokėtinos išmokos dydį. Tačiau teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neturtinės žalos dydžio ribų nustatymas vertinamas vienareikšmiškai neigiamai, nes paneigia teismo diskreciją nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Taigi, šis neturtinės žalos objektyvaus įvertinimo variantas neatitinka galiojančios teisės doktrinos ir praktikos ir jo pritaikymo praktikoje realumas yra mažai tikėtinas. Trečia neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo formalizavimo galimybė – konkrečios žalos atlyginimo sumos įtvirtinimas – neatitinka šiuolaikinės civilinės atsakomybės kompensacinės funkcijos koncepcijos, todėl jos taikymas taip pat abejotinas.

Taigi, padarę prielaidą, kad draudikas, įgyvendindamas viešąjį interesą ir jam primestą valstybės institucijų valią ginti šį interesą, privalo priimti sutartinį įsipareigojimą drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, prieiname prie išvados, kad esant dabartiniam teisiniam neturtinės žalos atlyginimo reguliavimui, civilinės atsakomybės už neturtinę žalą instituto taikymas yra labai problematiškas. Nesant formalių taisyklių, kaip turėtų būti apskaičiuojama neturtinė žala, ir remiantis tik bendromis neturtinės žalos apskaičiavimo taisyklėmis, reikalavimas draudikui atlyginti patirtą neturtinę žalą transformuojasi į draudimo bendrovių „giliųjų kišenių“ principo įsigalėjimą, nes ši žala kiekvienu konkrečiu atveju nėra apibrėžiama laikantis tų pačių taisyklių ir procedūrų, todėl jos dydis neretai smarkiai svyruoja. Toks teisinis reguliavimas ateityje gali lemti draudikų atsisakymą drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, todėl yra reikalingas skubus šio ne visai tinkamai sureguliuoto teisinio instituto koregavimas.

4. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos praktinės problemos

4.1. Draudiko pareigos kompensuoti neturtinę žalą problema esant transporto priemonės valdytojo civilinės atsakomybės draudimui

Pradedant šį skyrių verta paminėti, kad „reikalavimas apdrausit civilinę atsakomybę atsiranda ne draudikų, o paties įstatymų leidėjo ir valstybės institucijų, rengiančių įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus ir siekiančiu draudimu maksimaliai apsaugoti nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų interesus, iniciatyva.“³⁷ Vienas iš tokio draudimo pavyzdžių yra transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas. Atkreiptinas dėmesys, kad privalomasis transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas nėra vienintelis galimas nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų interesų apsaugos būdas. Kai kuriose valstybėse (Australija, Naujoji Zelandija, 19 JAV valstijų) galioja vadinamasis draudimas be kaltės (angl. *no-fault insurance*). Čia nukentėję asmenys saugomi ne civilinės atsakomybės draudimo, o turto ir sveikatos draudimo forma – kiekvienas asmuo privalo apdrausti savo transporto priemonę ir sveikatą nuo žalos rizikos. Pasitaiko nuomonių, kad ši sistema socialiniu požiūriu yra tobulesnė. Tačiau dėl savo brangumo bei naujumo praktikoje minėtoji sistema vis dar neįgauna tvirtų pozicijų.³⁸

Europos Sąjungos mastu privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas sureguliuotas 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos 2005/14/EB direktyva, kuri numato, kad draudimo išmoka dėl žalos asmeniui turi sudaryti 1000000 eurų (arba 5000000 vienam įvykiui, nepaisant to, kiek asmenų sužalota), o žala turtui privalo sudaryti 1000000 eurų.³⁹ Reikėtų paminėti, kad Europos Sąjungos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo direktyvos nenustato draudimo sumų dėl neturtinės žalos, tai yra kiekvienos valstybės narės nacionalinės teisės reikalas.

Neturtinės žalos kompensavimo esant privalomajam transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimui galimumo problema yra vienas aktualiausių ir labiausiai diskutuotinių neturtinės žalos atlyginimo instituto klausimų, kuris reikalauja detalaus aptarimo. Aptarimas reikalingas, visų pirma, dėl nevienodų teisės doktrinos ir teismų

³⁷ KONTAUTAS, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 62.

³⁸ *Ibid.*, p. 207.

³⁹ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 72/166/EEB, 84/5/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu. OL, 2005 L 149, p. 14 - 21.

praktikos pozicijų šiuo klausimu. Be to, neabejotinas yra šios problemos aktualumas dėl kasdienio šio instituto taikymo, viešo intereso ir socialinės svarbos buvimo.

Tenka pripažinti, kad šios problemos nagrinėjimas yra labiau retrospektyvus pobūdžio, nes jis labiau sietinas su 2001 m. birželio 30 d. įsigaliojusia pirmąja Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų ir savininkų privalomojo draudimo įstatymo redakcija, kurioje pirmą kartą buvo aiškiai apibrėžta eismo įvykio metu patirtos ir draudiko atlyginamos žalos samprata. Įstatymo 1 str. 2 d. numatė, kad „įstatymas nustato žalos asmeniui ir (ar) turtui, padarytos tretiesiems asmenims autoavarijos metu arba atsiradusios kaip autoavarijos pasekmė (toliau – autoavarijos metu padaryta žala), atlyginimo tvarką <...>“. ⁴⁰ Taigi, pirmoji įstatymo redakcija numatė, kad atlyginama žala asmeniui ir žala turtui, neturtinės žalos atlyginimo teisiniai santykiai nebuvo reguliuojami. 2001 m. birželio 30 d. redakcijos Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų ir savininkų privalomojo draudimo įstatymo 13 str. 1 d. numatė, kad: „transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma yra 30 000 litų asmeniui ir 30 000 litų turtui“. Tokią pačią sumą numatė ir minėto įstatymo projekto 13 str. ⁴¹

2004 m. kovo 5 d. priimta antroji Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo redakcija turėjo išspręsti neturtinės žalos atlyginimo klausimą. Šio įstatymo 13 str. 1 d. numatė, kad „transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui.“ ⁴² 2007 m. gegužės 17 d. priimta trečioji transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo redakcija dar kartą padidino žalos atlyginimo sumas. Po visų atliktų įstatymo pakeitimų atlygintina žala sudaro 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 1 000 eurų dėl neturtinės žalos) ir 100 000 eurų dėl žalos turtui. Nuo 2009 m. gruodžio 11 d. atlygintina žala bus padidinta iki 2 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 2 500 eurų dėl neturtinės žalos) ir 500 000 eurų dėl žalos turtui. Tuo tarpu nuo 2012 m. birželio 11 d. žalos atlyginimo sumos didės iki 5 000 000 eurų dėl

⁴⁰ Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 56 - 1977.

⁴¹ Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo projektas [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2009-01-25]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=134756&p_query=&p_tr2=>>.

⁴² Valstybės žinios, 2004, Nr. 46 - 1498.

žalos asmeniui (tarp jų 5 000 eurų dėl neturtinės žalos) ir 1 000 000 eurų dėl žalos turtui.⁴³

Pagrindiniai probleminiai klausimai, susiję su draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos esant privalomajam transporto priemonės valdytojo civilinės atsakomybės draudimui, yra:

- 1) draudiko, kurį su draudėju sieja sutartiniai, o ne deliktiniai teisiniai santykiai, pareigų neturtinės žalos atlyginimo sferoje ribos (draudiko procesinė padėtis ir santykis su tiesiogiai žalą padariusiu ir atsakingu už žalą asmeniu);
- 2) įstatyme numatytos žalos asmeniui sąvokos traktavimas;
- 3) įstatyme numatytos neturtinės žalos atlyginimo sistemos pagrįstumas ir neturtinės žalos kompensacinės funkcijos atitikimas.

4.1.1. Draudiko pareigų neturtinės žalos atlyginimo sferoje ribos

Problemos nagrinėjimą reikėtų pradėti nuo to fakto, kad civilinės atsakomybės draudimą istoriškai veikė sutartinių ryšių uždarumo doktrina. Šios doktrinos esmė – trečiasis asmuo, nesantis sutarties šalimi, negali pareikšti ieškinio (*alter stipulari nemo potest*).⁴⁴ Nukentėjęs trečiasis asmuo neįgydavo jokios teisės kreiptis į draudiką. Šiai problemai spręsti buvo pasitelktas tiesioginio ieškinio institutas, kuris įstatyme nustatytais atvejais suteikė teises kreditoriui savo vardu pareikšti ieškinį skolininko skolininkui. Lietuvos teisės sistemoje tiesioginio ieškinio institutą reglamentuoja Draudimo įstatymo 94 str., suteikiantis nukentėjusiajam trečiajam asmeniui teisę tiesiogiai reikalauti, kad draudikas, apdraudęs atsakingo už žalą asmens civilinę atsakomybę, išmokėtų draudimo išmoką. Paminėtina, kad nukentėjęs trečiasis asmuo turi tik teisę, bet ne pareigą, pareikšti tiesioginį ieškinį draudikui. Nukentėjęs asmuo turi teisę pareikšti ieškinį ir pačiam kaltininkui.⁴⁵ Tokia nukentėjusiojo asmens teisė yra pagrįsta Lietuvos teisės doktrinoje išsigalėjusiu požiūriu, kad draudikas ir žalą padaręs asmuo yra solidarieji skolininkai. Tokiu atveju pagal Civilinio kodekso 6.6 str. 4 d. kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi, tiek vienas bendraskolis.⁴⁶

⁴³ Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2007, Nr. X - 1137.

⁴⁴ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius, 2001, p. 386.

⁴⁵ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius, 2002, p. 145.

⁴⁶ KONTAUTAS, T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką. *Teisė*, 2003, nr. 49, p. 7.

Taigi, tenka pripažinti, kad teisės doktrinoje ir teismų praktikoje vis labiau įsivyroja pozicija, kad „esant apdraustai atsakingo už žalos padarymą asmens civilinei atsakomybei, nukentėjusysis įgyja teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui, o nedraudiminio įvykio atveju ar kai draudimo išmokos nepakanka žalai atlyginti – žalą padariusiam asmeniui, tokiu būdu užtikrinant visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą.“⁴⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad „esant apdraustai atsakingo už žalos padarymą asmens civilinei atsakomybei, nukentėjusysis įgyja teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui. Civilinės atsakomybės draudimo atveju draudimo išmokos mokėjimo sąlyga yra draudėjo pareigos atlyginti žalą (nuostolius) atsiradimas. Civilinės atsakomybės santykiuose atsakingas už padarytą žalą asmuo (draudėjas) yra skolininkas, o nukentėjęs – kreditorius, turintis teisę reikalauti žalos (nuostolių) atlyginimo. Kadangi kreditorius turi teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui, o nedraudiminio įvykio atveju arba kai draudimo išmokos nepakanka žalai (nuostoliui) atlyginti – ir žalą padariusiam asmeniui, tai užtikrinamas visiško žalos atlyginimo principo įgyvendinimas. Šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika yra suformuota ir suvienodinta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 12 d. nutartis Nr. 3K-3-367/2004; 2005 m. kovo 9 d. nutartis Nr. 3K-3-174/2005; 2005 m. spalio 17 d. nutartis Nr. 3K-3-482/2005).“⁴⁸

Tokia pozicija akivaizdi kalbant apie turtinės žalos atlyginimą. Tačiau didžiausi neaiškumai ir abejonės kyla kalbant apie draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą. Šioje srityje dažnai paneigiama sutartinė draudimo santykių koncepcija. Atsižvelgiant į šią deklaruojamą draudimo teisinių santykių koncepciją, vertėtų išsamiau panagrinėti reikalavimo atlyginti neturtinę žalą pareiškimo draudikui realumą esant transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisiniams santykiams ir tokios draudiko pareigos pagrįstumą. Tokios analizės poreikis sąlygotas didelio teisės doktrinos ir teismų praktikos nevienodumo šioje srityje bei neabejotinos šios rūšies privalomojo draudimo socialinės svarbos bei plataus paplitimo tiek Lietuvoje,

⁴⁷ VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (OI S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009, p. 154. Taip pat KONTAUTAS, T. Lietuvos draudimo sutarčių teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (OI S)*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006. Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 21 d. nutartis c. b. A. Šulinskienė v. J. Martinauskienė, Nr. 3K-3-331/2001, kat. 39.4, 39.6.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. M.S. v. L.P., Nr. 3K-3-25/2006, kat. 73.2.6.4.1; 95.3 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 12 d. nutartis c. b. Gintė Tamašauskienė v. AB „Lietuvos draudimas“, Aistė Ulozaitė, Nr. 3k-3-367/2004, kat. 31.3.1.; 39.6.1.; 39.6.2.12.; 67. ir kt.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. O. V. v. uždaroji akcinė bendrovė draudimo kompanija „PZU Lietuva“, V. K., Nr. 3K-7-115/2006, kat. 73.2.6.1; 44.2.4.2 (S).

tiek užsienio valstybėse. Turint omenyje šios problemos tam tikrą retrospektyvumą (problema iš dalies išspręsta įstatymo pakeitimais ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimais), tenka pripažinti, kad ji vis dar aktuali iki naujosios įstatymo redakcijos įsigaliojimo susiklosčiusiems santykiams.

4.1.2. Įstatyme numatytos žalos asmeniui sąvokos traktavimas teisės doktrinoje ir teismų praktikoje

Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos esant transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisiniams santykiams problema yra užprogramuota pirminėje šią privalomojo civilinės atsakomybės draudimo rūšį reglamentuojančio įstatymo redakcijoje. 2001 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 2 str. 18 d. numatė, kad „autoavarijos metu padaryta žala asmeniui, tai žala trečiojo asmens sveikatai ir (ar) žala, atsiradusi dėl gyvybės atėmimo, padaryta autoavarijos metu, ar atsiradusi kaip autoavarijos pasekmė.“ Įstatyme nekalbama apie neturtinę žalą, bet vartojama pakankamai abstrakti *žalos asmeniui* sąvoka. Būtent dėl šios sąvokos interpretavimo ir kyla daugiausia ginčų tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje.

Teisės doktrinoje yra dvi kardinaliai priešingos pozicijos, skirtingai vertinančios *žalos asmeniui* sąvoką. Viena iš *žalos asmeniui* kategorijos vertinimo pozicijų skelbia, kad civilinės teisės moksle greta turtinės ir neturtinės žalos sąvokų „asmeninės žalos kategorija vartojama norint pabrėžti, kad žala padaryta ne turtui, o asmeniui – jo gyvybei, sveikatai ar dvasinei būsenai. Tokia žala, viena vertus, yra materialinė, kartais dar vadinama fizine žala, pabrėžiant, kad ji padaryta žmogaus kūnui ar kūno daliai, antra vertus – nematerialinė, t. y. pažeidusi dvasinę jo būseną. Asmeninę fizinę žalą, teoretikų manymu, galima nesunkiai išreikšti pinigais. Pavyzdžiui sužalojus sveikatą, asmuo praranda dalį ar visą savo darbo užmokestį, turi gydytis išlaidų ir t. t. Tačiau fizinė žala, jų manymu, kartu visada reiškia, kad asmuo šalia fizinės negalios patiria ir dvasinę skausmą, išgyvenimų, kurių, deja, pinigais tiksliai įvertinti neįmanoma. Padarę visas šias prielaidas, pirmosios pozicijos atstovai teigia, kad neturtinė žala yra žalos asmeniui rūšis, pasireiškianti neturtinio pobūdžio pradimais dėl pakenkimo asmeninėms neturtinėms vertybėms arba dėl neteisėto fizinio poveikio asmens kūnui.“⁴⁹ Tokia pozicija reiškia ne ką kitą, kaip *neturtinės žalos* kategorijos pripažinimą *žalos asmeniui* dalimi. Šios

⁴⁹ MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 2, p. 3.

pozicijos atstovų manymu, *neturtinė žala* figūruoja kaip sudėtinis *žalos asmeniui* elementas ir privalo būti atlyginama visais atvejais, kai padaroma *žala asmeniui*.

Tenka pastebėti, kad sprendžiant klausimus dėl transporto priemonės valdytojo civilinės atsakomybės draudiko pareigos atlyginti autoįvykio metu padarytą žalą apimties, tokia pozicija palaikoma ir Lietuvos teismų praktikoje. Siekiant atlikti visapusišką nagrinėjamo instituto analizę, reikia išnagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šioje srityje.

Neturtinė žala kaip žalos asmeniui porūšis apibūdinama daugelyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių. Viena tokių teismo nutarčių, išreiškiančių teismo poziciją šiuo klausimu, yra 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje *Gintė Tamašauskaitė. v. Aistė Ulozaitė, AB „Lietuvos draudimas“*. Nagrinėdamas ginčą tarp draudiko bei draudėjo ir nukentėjusiojo trečiojo asmens dėl autoįvykio metu padarytos žalos atlyginimo, teismas pasisakė dėl žalos *asmeniui sampratos*, o tuo pačiu ir dėl pareigos draudikui atlyginti nukentėjusiojo trečiojo asmens patirtą *neturtinę žalą*. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai atlygindami ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą. Teismas rėmėsi nuostata, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymo nurodytais atvejais. Tačiau eismo įvykio metu galiojusi Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų ir savininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo redakcijoje nebuvo kalbama apie neturtinės žalos atlyginimą (buvo minima tik žalos asmeniui kategorija). Pasisakydamas dėl šios situacijos teismas konstatavo, kad sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso normas (CK 6.250 str. 2 d., 6.254 str. ir CK 6.263 str. 2 d.), nustatančias civilinę atsakomybę civilinės atsakomybės draudimo atveju, darytina išvada, kad draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai atlyginant neturtinę žalą, kai ji padaryta dėl asmens sveikatos sužalojimo. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas Nr. IX-378 (2001 m. birželio 14 d. redakcija, galiojusi draudimo sutarties sudarymo ir draudiminio įvykio metu) nenumatė neturtinės žalos sąvokos, neturtinė žalos sąvoka yra numatyta šio įstatymo 2004 m. kovo 5 d. redakcijoje. Draudiko pareigą atlyginti patirtą neturtinę žalą teismas aiškino remiantis Civilinio kodekso normomis, numatančiomis, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymo numatytais atvejais. Apibendrinant teismo argumentus, tenka konstatuoti, kad kasacinės instancijos teismas *neturtinę žalą* apibūdino kaip *žalos asmeniui* kategorijos sudedamąją dalį.

Verta paminėti, kad pirmosios instancijos teismas šioje byloje atmetė ieškovės reikalavimą dėl neturtinės žalos priteisimo iš draudiko, remdamasis nuostata, kad Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 2 dalyje išskiriama žala asmeniui, žala turtui ir neturtinė žala. Akcentuodamas neturtinės žalos ir žalos asmeniui kategorijų netapatumą ir nesant draudiko sutartinių įsipareigojimų atlyginti neturtinę žalą, pirmosios instancijos teismas šioje byloje nematė pagrindo patenkinti ieškovės reikalavimą dalyje dėl neturtinės žalos atlyginimo iš draudiko.⁵⁰

Šioje Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutartyje galima išvelgti keletą problemų. Visų pirma, teisingai pastebėjęs, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, kasacinės instancijos teismas ignoravo tą aplinkybę, kad eismo įvykiu metu galiojęs Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas Nr. IX-378 (2001 m. birželio 14 d. redakcija) nenumatė neturtinės žalos atlyginimo. Antra, nutartyje galima išvelgti 2004 m. kovo 5 d. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo redakcijos taikymą iki jos įsigaliojimo susiklosčiusiems teisiniams santykiams, tuo paneigiant konstitucinį įstatymų negaliojimo atgal principą. Trečia, buvo paneigtas sutartinis draudiko įsipareigojimų pobūdis, nes jo pareiga atlyginti neturtinę žalą buvo kildinama ne iš jo su draudėju pasirašytos sutarties, bet iš Civilinio kodekso ir įstatymo nuostatų, reglamentuojančių *žalos asmeniui* kategoriją. Kasacinės instancijos teismui plečiamai išaiškinus *žalos asmeniui* sampratą ir konstatavus, kad ji apima ir *neturtinės žalos* kategoriją, draudikas buvo įpareigotas atlyginti draudimo sutartimi neaptartą žalą rūši.

Vėlesnėse nutartyse Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas ne vieną kartą dar aiškiau išreiškė nuomonę, kad *neturtinė žala* turi būti traktuojama kaip *žalos asmeniui* kategorijos dalis. Pavyzdžiui, byloje *Dalė Misėkienė v. Robertas Oganezovas, UAB „Baltik garant“* kasacinės instancijos teismas, ignoruodamas draudiko kasacinio teismo argumentus dėl prievolės atlyginti neturtinę žalą buvimo priklausomybės nuo draudimo sutarties sąlygų, kuriose nebuvo nuostatų, įpareigojančių kompensuoti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą, konstatavo, kad „neturtinės žalos atlyginimas įeina į žalos asmens sveikatai atlyginimą, nes neturtinė žala dėl savo asmeninio pobūdžio yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis <...>. CK 6.250 str. 2 d. numato, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Taigi, įsipareigodamas sumokėti

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 12 d. nutartis c.b. *Gintė Tamašauskaitė v. Aistė Ulozaitė, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1.; 39.6.1.; 39.6.2.12.; 67.

draudimo išmoką, tokiu būdu atlyginti žalą asmeniui, draudikas Lietuvos ir Rusijos draudimo bendrovė UAB „Baltik garant“ įsipareigojo atlyginti ir tretiesiems asmenims padarytą neturtinę žalą draudimo sumos ribose, kitokių neturtinės žalos tretiesiems asmenims atlyginimo taisyklių šalių sudaryta draudimo sutartis nenumatė.⁵¹ Šia nutartimi, plečiamai aiškinant žalos asmeniui kategoriją, taip pat buvo paneigta sutartinė draudiko atsakomybės koncepcija ir konstatuota, kad neturtinės žalos nereglamentavimo nei sutartyje, nei įstatyme aplinkybė neturi reikšmės, nes draudiko pareiga išplaukia iš Civilinio kodekso ir Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo normų aiškinimo. Tokia teismo pozicija yra abejotina dėl tos priežasties, kad draudikas yra verčiamas atverti „giliąsias kišenes“ ir mokėti draudimo išmoką, neaptartą nei draudimo sutartimi, nei įstatyminiu lygiu. Taip pat reikėtų pastebėti, kad tokia teisminė praktika gali lemti vengimą drausti transporto priemonių valdytojų civilinę atsakomybę.

Byloje *Gintarė Gogytė v Antanas Braukyla, UADB „Baltikums draudimas“* Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, nepaisydamas pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nuomonės dėl draudiko atsakomybės sutartinio pobūdžio bei atsakovo kasacinio skundo argumentų, kad pareiga draudikui atlyginti neturtinę žalą nenustatyta nei įstatyme, nei draudimo taisyklėse, nei draudimo sutartyje, todėl nelaikytina draudiminiu įvykiu ir neprivaloma draudikui atlyginti, konstatavo, kad „sistemiškai aiškinant CK 6.250 str., 2 d., 6.254 str. ir 6.263 str. 2 d. normas darytina išvada, kad draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai, atlygindami neturtinę žalą, kai ji padaryta asmens sveikatos sužalojimo atveju. Kadangi ieškovės sveikata buvo sužalota draudiminio įvykio metu, ji turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą (CK 6.250 str. 2 d.). Žalą turėtų atlyginti draudikas, įsipareigojęs draudimo sutartimi atlyginti tretiesiems asmenims padarytą žalą, neperžengdamas draudimo sumos ribų, kaip tai numatė Privalomojo draudimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalis (2001 m. birželio 14 d. įstatymo redakcija).“⁵² Pažymėtina, kad šioje nutartyje kasacinės instancijos teismo pateikta motyvacija skiriasi nuo jau aptartų nutarčių. Draudiko pareiga išmokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos grindžiama solidarinių skolininkų doktrina. Reikia pastebėti, kad toks draudiko neturtinės žalos atlyginimo pareigos pagrindimas pats savaime yra nepakankamas. Draudiko ir draudėjo solidari pareiga atlyginti teismo įvykio

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. *Dalė Misėkienė. v Robertas Oganezovas, Lietuvos ir Rusijos draudimo bendrovė UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.2; 39.6.2.12.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. *Gintarė Gogytė v Antanas Braukyla, UADB „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-633/2004, kat. 39.6.1.; 39.2.12.; 67.

metu atsiradusią turtinę žalą yra pagrįsta galiojančia teisės doktrina ir teismine praktika, todėl dėl šios pareigos apimties nekyla ir negali kilti abejonių. Tačiau solidariųjų skolininkų doktrinos taikymas atlyginant neturtinę žalą esant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisiniams santykiams yra diskutuotinas klausimas, vienareikšmio atsakymo į kurį nėra pateikusi nei teisės doktrina, nei teismų praktika. Atsižvelgiant į anksčiau paminėtas aplinkybes, manytina, kad draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą pagrindimas tik solidariųjų bendraskolių doktrina transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisiniuose santykiuose nėra priimtinas. Kasacinis teismas turėjo pasisakyti dėl *žalos asmeniui* ir *neturtinės žalos* doktrininų sampratų ir šių dviejų kategorijų tarpusavio santykio. Tik išnagrinėjus ir atskyrus arba sugretinus šias dvi teises kategorijas galėtų būti pagrįstas ar paneigtas draudiko prisiimtas sutartinis įsipareigojimas atlyginti neturtinę žalą.

Neturtinės žalos kaip *žalos asmeniui* kategorijos dalies traktavimas pastebimas ir daugelyje vėlesnių Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutarčių. Tokio vertinimo argumentacija yra įvairi, tačiau dažniausiai panaši ar netgi tapati jau aptartose kasacinės instancijos teismo nutartyse išdėstytiems argumentams. Byloje *Aistė Albertavičiūtė ir Gilmintas Albertavičius v. Nijolė Jachimovičienė, UAB „Lietuvos draudimas“* Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, jog dėl tos priežasties, kad transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme Nr. IX-378 (2001 m. birželio 14 d. įstatymo redakcija, galiojusi draudimo sutarties sudarymo ir draudiminio įvykio metu) nebuvo neturtinės žalos atlyginimo sąvokos ir neturtinė žalos sąvoka buvo numatyta tik šio įstatymo 2004 m. kovo 5 d. redakcijoje, draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą nustatoma remiantis Civilinio kodekso normomis ir draudikas, draudimo sutartimi įsipareigojęs esant draudiminiam įvykiui atlyginti 30 000 Lt žalą asmeniui, privalo, neviršydamas minėto įsipareigojimo, atlyginti ieškovams atsiradusią neturtinę žalą.⁵³

Byloje *Svetlana Stech v. AB „Lietuvos draudimas“* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar vienu argumentu pabandė pagrįsti draudiko pareigą atlyginti nukentėjusiojo asmens patirtą neturtinę žalą. Kasacinės instancijos teismas, be visų ankstesnėse nutartyse panaudotų argumentų, konstatavo, jog „išvadą, kad nagrinėjamu atveju žalos asmeniui atlyginimas apima tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimą, patvirtina ir nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis c.b. *Aistė Albertavičiūtė ir Gilmintas Albertavičius v. Nijolė Jachimovičienė, UAB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-86/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.16; 44.5.1.

privalomojo draudimo įstatymas, kurio 11 str. 1 d. numatyta, kad transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui. Iš šios teisės normos akivaizdu, kad žalos asmeniui atlyginimas apima ir neturtinės žalos atlyginimą, tik pagal naująjį įstatymą yra ribojamas neturtinės žalos atlyginimo dydis 500 eurų suma.⁵⁴ Šis argumentas, kaip bandymas pagrįsti draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, kelia daugiausia abejonių, nes yra akivaizdus bandymas pritaikyti įstatymo normas iki jų įsigaliojimo susiklosčiusiems teisiniams santykiams, taip paneigiant konstitucinį įstatymų negaliojimo atgal principą.

Nuomonę, kad autoavarijos metu padaryta žala asmeniui apima ne tik prievolę atlyginti turtinę žalą, bet ir neturtinę žalą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat išreiškė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 21 d. nutartyje c. b. *Jolanta Vaitkutė v AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-588/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. nutartyje c. b. *Jonas Elzbergas v UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt.*, Nr. 3K-3-634/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartyje c. b. *Elmuntas Mikaitis, Irma Mikaitienė v AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-509/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartyje c. b. *A. L. v UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-484/2006, kat. 44.2.4.1; 44.2.4.2; 128.2 „(S)“ ir kitose nutartyse.

Visose paminėtose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse išreikšta nuomonė dėl draudiko pareigos mokėti draudimo išmoką už patirtą neturtinę žalą buvo aprobuota ir paskelbta oficialiame teismų praktikos biuletenyje, išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyje byloje *O. V. v UAB DK „PZU Lietuva“*.⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo motyvacija šioje nutartyje iš esmės grindžiama nuostata, „kad tais atvejais, kai draudiko įsipareigojamos atlyginti žalos asmeniui rūšis (turtinė, neturtinė) neaparta transporto priemonės savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartyje, nekonkretizuota šiuos draudimo santykius reglamentuojančiose teisės normose, draudikas atsako asmeniui už abiejų rūšių žalą – turtinę ir neturtinę. Tokiais atvejais draudiko atsakomybę už nukentėjusiajam padarytą žalą, neatsižvelgiant į jos rūšį, riboja tik

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 17 d. nutartis c.b. *Svetlana Stech v. AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-482/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *O. V. v UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-7-115/2006, kat. 73.2.6.1; 44.2.4.2 (S).

draudimo išmokų dydis.“⁵⁶ Prie tokios išvados kasacinės instancijos teismas priėjo remdamasis argumentais, kad „civilinio kodekso 6.254 str. 1 d. nurodyta, kad su civilinės atsakomybės draudimu susijusius santykius reglamentuoja šis kodeksas ir kiti įstatymai. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas ir Vyriausybės nutarimu Nr. 1100 patvirtintos draudimo taisyklės nenumato neturtinės žalos atlyginimo, todėl sprendžiant nagrinėjamoje byloje kylančius klausimus, būtina vadovautis Civilinio kodekso nuostatomis. Tuo tarpu sisteminis Civilinio kodekso normų aiškinimas suponuoja išvadą, kad neturtinė žala yra žalos asmeniui dalis, atsirandanti kaip sveikatos sužalojimo pasekmė, todėl draudikas, apdraudęs asmens civilinę atsakomybę ir įsipareigojęs sumokėti draudimo išmoką už eismo įvykio metu padarytą žalą trečiajam asmeniui, privalo atlyginti ir nukentėjusiojo trečiojo asmens eismo įvykio metu patirtą neturtinę žalą.“⁵⁷

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu⁵⁸, toks Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimas tapo precedentu šios kategorijos bylose ir bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus bylose, susijusiose su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu, yra saistomi šio kasacinės instancijos teismo išaiškinimo civilinėje byloje *O. V. v UAB DK „PZU Lietuva“*. Šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, atsižvelgiant į minėtą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą, turi būti traktuojamas kaip teismų praktikos nevienodumo šioje srityje sprendimas.

4.1.2.1. Teismų praktikos išsakytų argumentų, pagrindžiančių draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, apibendrinimas

Siekiant palengvinti teismų praktikos pateikiamų argumentų, pagrindžiančių draudiko pareigą išmokėti draudimo išmoką už neturtinę žalą, suvokimą, yra būtinas jų apibendrinimas. Galima išskirti tris pagrindines argumentų, pagrindžiančių draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką už neturtinę žalą, grupes:

⁵⁶ *Cit. op. 55.*

⁵⁷ *Cit. op. 55..*

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. 1 d. 2 p., 69 str. 4 d. (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 str. 3 d. (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 str. 2 d. (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės Žinios, 2006, Nr. 36-1292).

- 1) “Neturtinės žalos atlyginimas įeina į žalos asmens sveikatai atlyginimą, nes neturtinė žala dėl savo asmeninio pobūdžio yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis.“⁵⁹
- 2) Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso 6.250 str. 2 d., 6.254 str. ir 6.263 str. 2 d. normas darytina išvada, kad draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai, atlygindami neturtinę žalą, kai ji padaryta asmens sveikatos sužalojimo atveju.“⁶⁰
- 3) išvadą, kad nagrinėjamu atveju žalos asmeniui atlyginimas apima tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimą, patvirtina ir nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas, kurio 11 str. 1 d. numatyta, kad transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui. Iš šios teisės normos akivaizdu, kad žalos asmeniui atlyginimas apima ir neturtinės žalos atlyginimą, tik pagal naująjį įstatymą yra ribojamas neturtinės žalos atlyginimo dydis 500 eurų suma.“⁶¹

Šios trys argumentų grupės viena ar kita forma pasikartoja beveik visose anksčiau aptartose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse. Apie šių argumentų sukeltas problemas jau buvo užsiminta, tačiau kiekvienas jų reikalauja detalaus aptarimo ir kritikos.

4.1.2.2. Teismo argumentų, pagrindžiančių draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, kritika

Visų pirma, yra abejotinas *neturtinės žalos* kaip *žalos asmeniui* kategorijos dalies traktavimas. Su tokiu požiūriu ne visada vienareikšmiškai sutinkama tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje. Dažnai yra įrodinėjama neturtinės žalos, kaip savarankiškos žalos rūšies, samprata. Neturtinės žalos atskirumas nuo žalos asmeniui grindžiamas nuostata, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 2 d. numato tris savarankiškas žalos rūšis, t. y. žalą asmeniui, žalą turtui ir neturtinę žalą. Visos trys

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. *Dalė Misėkinė. v Robertas Oganezovas, Lietuvos ir Rusijos draudimo bendrovė UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.12.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. *Gintarė Gogytė v Antanas Braukyla, UADB „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-633/2004, kat. 39.6.1.; 39.2.12.; 67.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 17 d. nutartis c.b. *Svetlana Stech v. AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.* Nr. 3K-3-482/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4.

žalos rūšys Civiliniame kodekse nurodomos kaip autonomiškos kategorijos. Remiantis šia teisės norma ir įstatymo leidėjo ketinimais, visų trijų žalos kategorijų atlyginimo galimybės turėtų būti svarstomos tam tikru laipsniu priklausomai viena nuo kitos, tačiau vis dėlto autonomiškai. Tokia pozicija dėl *neturtinės žalos* ir *žalos asmeniui* rūšių atskirumo išsakoma ir atsižvelgiant į deliktų teisės harmonizavimo Europoje tendencijas. „Šios tendencijos rodo tokių savarankiškų žalos rūšių, kaip turtinės žalos, apimančios turto sumažėjimą bei prarastą (negautą) pelną (angl. *pecuniary damage, economic loss*)⁶², žalos asmeniui ir mirties (angl. *personal injury and death*), reiškiančios pajamų sumažėjimą, darbingumo praradimą, gydymo ir kitas protingas išlaidas asmens sveikatos sužalojimo ir mirties atvejais⁶³, bei neturtinės žalos (angl. *non-pecuniary damage, non economic loss*)⁶⁴, išskyrimą. Atsižvelgiant į tokį žalos rūšių išskyrimą, daroma išvada, kad neturtinė žala, sudarydama savarankišką kompensuotinos žalos rūšį, nepatenka į žalos asmeniui, iš esmės nukreiptos tik į vienokių ar kitokių su asmens sveikatos sutrikdymu ar mirtimi susijusių turtinių praradimų atlyginimą, kategoriją“.⁶⁵ Vadovaujantis tokiu požiūriu, numatančiu *neturtinės žalos* ir *žalos asmeniui* atskirumą, teismo argumentas, kad neturtinės žalos atlyginimas įeina į žalos asmens sveikatai atlyginimą, nes neturtinė žala dėl savo asmeninio pobūdžio yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis, netenka prasmės. Tuo pačiu tai reiškia draudiko pareigos mokėti draudimo išmoką už neturtinę žalą, nepaminėtą teisės aktuose ir nepatenkančią į žalos asmeniui kategoriją, nebuvimą. Trumpai tariant, vadovaujantis *žalos asmeniui* ir *neturtinės žalos* kategorijų atskirumo koncepcija, draudikas neturi nei įstatyminės, nei sutartinės pareigos atlyginti eismo įvykio metu nukentėjusiojo trečiojo asmens patirtos neturtinės žalos.

Tokios nuomonės pagrindimo pavyzdžių pasitaiko ir Lietuvos teismų praktikoje.⁶⁶ Keletą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, kuriose teismas pasisako būtent šiuo klausimu, tikslinga aptarti išsamiau. Byloje *Dalia Vilkauskienė v Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“* pirmosios instancijos teismui pasisakius, kad pagal teisės aktų, reglamentuojančių transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimą, nuostatas žala asmeniui nėra tapati neturtinei žalai (Civilio kodekso 6.250 str. 2

⁶² BUSNELLI, F., et. al. *Principles of European Tort Law. Text and comentary*. Springer, Wien, New York: European group on tort law, 2005, 10:201 str.; 10:203 str. 2 d.; SGECC TortLiab 2:101 str. 4 d.

⁶³ *Ibid.*, 10:202 str.; SGECC TortLiab 2:201-2:202 str.

⁶⁴ *Ibid.*, 10:301.; 2.101 str. 4 d.

⁶⁵ VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009, p. 157.

⁶⁶ Pavyzdžiui Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis c.b. A. S., I. S. v J. J., Nr. 2-947-04/2005; Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. gegužės 16 d. nutartis c.b. D. P. v UAB DK „Baltic Polis“, D. D., Nr. 2A-202/2005; Vilniaus apygardos teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. R. S. v UAB „Martono taksi“, Nr. 2A-49-932/2005; Vilniaus apygardos teismo 2005 m. lapkričio 8 d. Nutartis c.b. G. D. v M. B., Nr. 2A-49-1092/2005 ir kt.

d.), o tuo tarpu žalos atsiradimo metu galiojusiuose transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimą reglamentavusiuose teisės aktuose nebuvo numatyta draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą, bet apeliacinės instancijos teismui panaikinus šį sprendimą ir pateikus argumentus, kad Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklėse tiesiogiai nenumatyta neturtinės žalos atlyginimo, tačiau draudiko pareiga atlyginti ir neturtinę žalą atsiranda pagal Civilinio kodekso normas, nes Civilinio kodekso 6.251 str. įtvirtintas visiškas žalos atlyginimo principas, galutinį tašką šiame ginče privalėjo padėti kasacinės instancijos teismas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje nutartyje įtvirtino skirtingą nuo daugelio kitų nutarčių poziciją, kad neturtinė žala, šalia turtinės žalos ir žalos asmeniui, yra atskira žalos rūšis. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „nesant įstatyme nustatytos draudiko pareigos atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę asmeniui padarytą žalą, Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme vartojama sąvoka „žala asmeniui“ reiškia tik turtinę žalą, kuri atsiranda sužalojus asmens sveikatą ar atėmus jam gyvybę. Pažymėtina, kad Civilinis kodeksas skiria turtinę žalą, padarytą asmeniui, ir asmeniui padarytą neturtinę žalą, nes šias dvi žalos rūšis reglamentuoja atskiri kodekso straipsniai (Civilinio kodekso 6.249, 6.250 str.).“⁶⁷ Panašūs argumentai išsakyti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutartyje c. b. *Laima Martusevičienė v Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3-626/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1. Taigi, šiose dviejose nutartyse Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsakė iš esmės priešingą galiojančiai praktikai, bet atitinkančią šiuolaikines teisės doktrinos tendencijas, nuomonę dėl neturtinės žalos ir žalos asmeniui sąvokų atskirumo. Šiose nutartyse taip pat buvo paneigta draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos.

Antra, daugelyje aptartų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių panaudotas argumentas, pagrindžiantis draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos yra sisteminis Civilinio kodekso 6.250 str. 2 d., 6.254 str. ir 6.263 str. 2 d. normų aiškinimas. Aiškindamas šias normas kasacinės instancijos teismas daugelyje bylų padarė išvadą, kad draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai, atlygindami neturtinę žalą, kai ji padaryta asmens sveikatos sužalojimo atveju. Oponuojant tokiai Lietuvos Aukščiausiojo teismo pozicijai galima pateikti jau minėtoje byloje *Dalia Vilkauskienė v Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“* išsakytus argumentus, kuriuose teigiama, kad teismas, neatsižvelgdamas į draudimo teisinių

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. Nutartis c. b. *Dalia Vilkauskienė v Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

santykių specifiką, lemiančią draudiko pareigos ypatumus, sutapatino juos su deliktinės civilinės atsakomybės santykiais. Teismas ignoravo aplinkybę, kad žalą padariusio asmens pareiga atlyginti padarytą žalą kyla delikto pagrindu, t. y. jį ir nukentėjusį sieja deliktinė prievolė. Tuo tarpu draudiko pareiga atlyginti žalą kyla visiškai kitu pagrindu – iš draudimo sutarties. Žalą padariusiam asmeniui, kaip deliktinės prievolės subjektui, taikomi deliktinės civilinės atsakomybės principai, jis privalo atlyginti civilinės teisės pažeidimu padarytą žalą. Pavyzdžiui, pagal Civilinio kodekso 6.254 str. 2 d. žalą padariusiam asmeniui taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas (Civilinio kodekso 6.251 str.). Taigi, jeigu padarytos žalos visiškai nepadengia nukentėjusiajam išmokėta draudimo išmoka, likusią žalos dalį privalo atlyginti žalą padaręs, t. y. atsakingas už žalą asmuo (Civilinio kodekso 6.263 str. 2 d.). Sprendžiant, kokią žalą privalo atlyginti ją padaręs asmuo, taip pat vadovaujamosi deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis (Civilinio kodekso 6.249–6.250 str.). Tuo tarpu draudiko pareigos apimtis nustatoma ne pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles, o pagal teisės normas, reglamentuojančias draudimo santykius, ir pagal pačią draudimo sutartį. Būtent draudimo sutartinius santykius reglamentuojančios teisės normos ir pati draudimo sutartis nustato, kokią žalą ir kokia apimtimi atlygina draudikas (Civilinio kodekso 6.254 str. 1 d., 6.1018 str.). Bendra taisyklė yra ta, kad draudikui visiškas nuostolių atlyginimo principas netaikomas. Jo pareiga atlyginti žalą gali būti ribojama tiek konkrečiu žalos dydžiu, tiek ir žalos rūšimi. Tai reiškia, kad draudiko pareiga atlyginti ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą gali atsirasti tik tada, kai tokia jo pareiga numatyta įstatyme ar draudimo sutartyje.⁶⁸ Nuostata, kad draudiko pareigas nustato ne deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės, o teisės normos, reglamentuojančios draudimo santykius, ir pati draudimo sutartis, todėl iš draudiko negali būti reikalaujama atlyginti draudimo sutartimi nesulygtą neturtinę žalą, buvo pakartota ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutartyje c. b. *Laima Martusevičienė v Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3-626/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

Tenka pripažinti, kad draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą pirmosios Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo įstatymo redakcijos galiojimo laikotarpiu nebuvo įtvirtinta nei įstatyminiu, nei poįstatyminiu lygiu. Tokia pareiga taip pat nebuvo aptariama draudimo sutartyse. Remiantis šiais argumentais galima teigti, kad žalą padariusio asmens pareiga atlyginti padarytą žalą kyla delikto pagrindu, t. y. jį ir nukentėjusį sieja deliktinė prievolė, kai, tuo tarpu, draudiko pareiga atlyginti žalą kyla

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. Nutartis c. b. *Dalia Vilkauskienė v Jonas Rybakovas*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

visiškai kitu pagrindu – iš draudimo sutarties, todėl neįmanoma reikalauti iš draudiko atlyginti žalą, dėl kurios atlyginimo jis nėra įsipareigojęs pagal draudimo sutartį. Toks reikalavimas prieštarauja draudimo santykių specifikai. Dėl šių priežasčių nuostata, kad esant apdraustai atsakingo už žalos padarymą asmens civilinei atsakomybei, nukentėjusysis įgyja teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui, neturtinės žalos atlyginimo srityje negali būti taikoma, be specialaus tokios teisės aptarimo draudimo sutartyje.

Trečia, kaip jau buvo minėta, egzistuoja dar viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentų grupė, pagrindžianti draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką už patirtą neturtinę žalą. Kasacinės instancijos teismas kai kuriose nutartyse nurodė, kad aplinkybė, jog 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas, kurio 11 str. 1 d. numatyta, kad transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui, patvirtina tą faktą, kad žalos asmeniui atlyginimas apima ir neturtinės žalos atlyginimą, tik pagal naująjį įstatymą yra ribojamas neturtinės žalos atlyginimo dydis 500 eurų suma. Norėję tikėti, kad naujoji įstatymo formulė suklaidino teismą ir tai leido teismui manyti, kad draudimo išmoka pagal pirmąją įstatymo redakciją turi būti mokama ir dėl neturtinės žalos. Priešingu atveju, tokiam argumentavimui galima būtų išvelgti konstitucinio įstatymų negaliojimo atgal principo pažeidimą, nes naujosios redakcijos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 11 str. 1 d. nuostata pagal analogiją būtų taikoma iki jos įsigaliojimo susiklosčiusiems teisiniams santykiams. Toks neturtinės žalos ir žalos, padarytos asmeniui kategorijų sugretinimo pagrindimas nėra įmanomas. Šiuo klausimu jau minėtose bylose *Dalia Vilkauskienė v. Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“* bei *Laima Martusevičienė v. Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“* pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Byloje *Dalia Vilkauskienė v. Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“* kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „avarijos dieną, t. y. 2003 m. liepos 19 d. galiojęs Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas nenumatė draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą. Kaip minėta, tokia draudiko pareiga buvo nustatyta tik nuo 2004 m. gegužės 1 d. Tačiau minėto įstatymo 11 straipsnio pataisa, padaryta 2004 m. kovo 27 d. įstatymu, nesant specialios

nuorodos įstatyme, neturi grįžtamosios galios (Civilinio kodekso 1.7 str. 2 d.).⁶⁹ Byloje *Laima Martusevičienė v. Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“* Lietuvos Aukščiausiasis teismas dar aiškiau pasisakė, kad naujesnės įstatymo redakcijos taikymas iki jos įsigaliojimo susiklosčiusiems teisiniams santykiams yra įstatymo negaliojimo atgal principo pažeidimas: „Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymu (Lietuvos Respublikos 2004 m. kovo 5 d. įstatymo Nr. IX-2041 redakcija) draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą (ne daugiau kaip 500 eurų) nustatyta nuo 2004 m. gegužės 1 d. (įstatymo 11 straipsnis). Eismo įvykio metu (2003 m. liepos 20 d.) galiojusiame Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme ir 2003 m. liepos 5 d. draudimo liudijime (polise) nebuvo numatyta draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą nukentėjusiam asmeniui. Tokia pareiga pagal Civilinio kodekso 6.250 str. 2 d. nuostatas tenka žalą padariusiam asmeniui. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 str. 2 d. ir Civilinio kodekso 1.7 str. 2 d. civiliniai įstatymai ir kiti civilinius santykius reglamentuojantys teisės aktai negalioja atgaline tvarka. Tai – konstitucinis principas, kurio pažeidimas pripažintinas prieštaraujančiu viešajam interesui. Pirmosios instancijos teismas šį principą pažeidė.“⁷⁰ Galima daryti pagrįstą išvadą, kad naujosios Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo redakcijos taikymas galiojant senajai redakcijai susiklosčiusiems teisiniams santykiams nėra ir negali būti tinkamas būdas pagrįsti draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl eismo įvykio metu trečiojo nukentėjusiojo asmens patirtos neturtinės žalos, todėl šia linkme vystoma teismų argumentacija yra nepriimtina.

4.1.3. TPSVCAPD įstatyme numatytos neturtinės žalos atlyginimo sistemos pagrindumas ir neturtinės žalos kompensacinės funkcijos atitikimas

Kaip jau buvo minėta, „pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė: taikant ją nesiekama nubausti asmens, tačiau turimas tikslas kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą taip, kad, tiksliai apskaičiavus jos dydį, nukentėjusysis būtų gražintas į tą padėtį, kurioje buvo iki teisės pažeidimo, kad nukentėjusiam asmeniui būtų atlyginta nei per daug, nei per mažai, o būtent tiek, kiek iš tikrųjų patirta ir prarasta. Piniginė kompensacija už neturtinės žalos padarymą yra skirta sukelti teigiamas emocijas,

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. nutartis c. b. *Dalia Vilkauskienė v. Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis c. b. *Laima Martusevičienė v. Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3-626/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

kurios galėtų maksimaliai sušvelninti patirtų kančių nulemtus neigiamus asmenybės psichikos pokyčius.⁷¹ Baudinė civilinės atsakomybės funkcija ir baudinių nuostolių priteisimas nėra eskaluojami šiuolaikinėse teisinėse sistemose. Baudinė civilinės atsakomybės funkcija nėra taikoma Austrijos civilinėje teisėje.⁷² Baudiniai nuostoliai ir baudinė civilinės atsakomybės funkcija taip pat nepripažįstami Vokietijos civilinėje teisėje⁷³, Švedijos civilinėje teisėje,⁷⁴ Šveicarijos civilinėje teisėje.⁷⁵ Tačiau kalbant apie Italijos civilinę teisę, reikia pripažinti, kad pastarojoje baudinė civilinės atsakomybės funkcija tam tikru mastu yra pripažįstama. Šios civilinės atsakomybės funkcijos taikymą sąlygojo Italijos Konstitucinio teismo išaiškinimas, leidžiantis pritaikyti baudinių nuostolių institutą tais atvejais, kai neįmanoma objektyviai apskaičiuoti patirtos žalos dydžio. Viena iš tokių Italijos civilinės teisės sričių, kurioje pripažįstama baudinė civilinės atsakomybės funkcija, yra šmeižimo bylos.⁷⁶

Kyla pagrįstas klausimas, ar Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas atitinka visuotinai deklaruojamą kompensacinę neturtinės žalos atlyginimo funkciją. Priešingu atveju tektų konstatuoti, kad tokia neturtinės žalos atlyginimo sistema deklaruoja kaltininko nubaudimą ir nesiekia įgyvendinti civilinės atsakomybės kompensacinės funkcijos.

Pažymėtina, kad šios problemos nagrinėjimas jau pradėtas ir artimiausiu metu atsakymą į šį klausimą turėtų pateikti Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilniaus apygardos teismas 2006 m. liepos 11 d. kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar 2001 birželio 14 d. Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 11 str. 1 d. nuostata, įtvirtinanti, kad Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui, toje dalyje, kurioje nustatytas maksimalus 500 eurų neturtinės žalos dydis, atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 d. ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

⁷¹ VOLODKO, R. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Teisė*, 2007, nr. 63. p. 119-120.

⁷² WAGNER, G. *Tort law and liability insurance*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2005, p. 38.

⁷³ *Ibid.*, p. 111.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 167.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 192.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 140.

Prašymas grindžiamas tais motyvais, kad maksimalaus draudimo išmokos dydžio, t. y. 500 eurų, nustatymas, atlyginant neturtinę žalą, neleidžia teismui tinkamai vykdyti civilinio proceso tikslų bei plačiau gina draudimo bendrovių, o ne nukentėjusiųjų autoįvykio metu asmenų interesus, taip pažeisdamas Konstitucijoje įtvirtintą asmenų lygybės prieš įstatymą principą bei nesuteikdamas asmenims, apdraudusiems savo civilinę atsakomybę, tinkamos draudiminės apsaugos. Todėl draudimo bendrovės yra išskirtinėje padėtyje lyginant ne tik su nukentėjusiais autoįvykiuose, bet ir apsidraudusiais asmenimis, o privalomojo civilinės atsakomybės draudimo institutas praranda savo prasmę, nes negali pateisinti ne tik nukentėjusiųjų asmenų, bet ir apsidraudusių asmenų lūkesčių, susijusių su draudimine apsauga. Be to, prašyme nurodoma, kad minėta nuostata gali prieštarauti teisinės valstybės ir teisingumo principams, nes neužtikrina nukentėjusio asmens teisės į visišką žalos atlyginimą. Reikėtų paminėti ir tai, kad pagrįstas yra klausimas, ar minėta įstatymo norma nesikerta su Europos Sąjungos direktyvomis ir Europos Bendrijų Teisingumo teismo praktika šioje srityje, kurios, nors ir nekalba apie neturtinės žalos atlyginimo privalomus dydžius, reikalauja, kad civilinės atsakomybės privalomasis draudimas padengtų bet kokią civilinę atsakomybę, atsiradusią naudojant transporto priemones.⁷⁷ Taip pat diskutuotina, ar įstatyme įtvirtintos draudimo išmokų ribos nepaneigia kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo prigimties ir nepaverčia tokios išmokos bauda, neturinčia nieko bendra su dvasinių kančių bei išgyvenimų kompensavimo funkcija.

Dar vienas argumentas, galintis sukelti abejonių dėl Lietuvos Respublikos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme įtvirtinto neturtinės žalos kompensavimo mechanizmo pagrįstumo, yra teiginys, kad toks neturtinės žalos atlyginimo dydžio įtvirtinimas įstatyminiu lygiu yra atliekamas turint tikslą riboti draudikų atsakomybę. Pagrįsta manyti, kad toks ribojimas yra draudikų lobistinės veiklos rezultatas, nes jie neabejotinai yra suinteresuoti sunkiai apibrėžiamos ir apskaičiuojamos neturtinės žalos atlyginimo dydžio sumažinimu. Toks teisinis reguliavimas nepateisina ne tik nukentėjusiųjų asmenų, bet ir apsidraudusių asmenų lūkesčių, susijusių su draudimine apsauga.

Reikėtų tikėtis, kad Konstitucinis Teismas, viena vertus, pripažins Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme įtvirtinto neturtinės žalos kompensavimo mechanizmą (draudimo

⁷⁷ Vilniaus apygardos teismo prašymas Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 d., konstituciniam teisinės valstybės principui“. Prašymas Nr. 37/2006, gautas 2006 m. rugpjūčio 1 d., bylos Nr. 36/06.

išmokos dėl neturtinės žalos sumokėjimą) atspindinčiu baudinę, o ne kompensacinę civilinės atsakomybės funkciją, tačiau turės omenyje, kad „tradiciškai neturtinė žala priskirtina nedraudžiamos rizikos kategorijai ir valstybė, reikalaujama tokios rizikos draudimo visa apimtimi, gali padaryti privalomąjį draudimą neįmanomą, nes tokios nuostatos gali lemti draudikų apsisprendimą nevykdyti privalomojo draudimo veiklos.“⁷⁸ Trumpai tariant, Konstitucinis Teismas turi atsižvelgti į tą aplinkybę, kad remiantis draudimo santykių prigimtimi, draudikui negali būti užkraunama pareiga apdrausti sunkiai apibrėžiamą ir sunkiai pinigais įvertinamą draudimo interesą.

Reziumuojant reikėtų pasakyti, kad būtent Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turi padėti tašką diskusijose dėl draudiko pareigos apdrausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą ir mokėti draudimo išmoką tokiai žalai atsiradus. Būtent po Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo galima tikėti visiško aiškumo ir skaidrumo šioje probleminėje civilinės atsakomybės privalomojo draudimo instituto srityje.

4.1.4. Apibendrinimas

Viena vertus, reikėtų pabrėžti, kad reikalavimas apdrausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą atsiranda įstatymų leidėjo ir valstybės institucijų, siekiančių draudimu maksimaliai apsaugoti viešąjį interesą ir nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų interesus. Draudėjo pareigos atlyginti už bet kokią autoįvykio metu trečiojo nukentėjusiojo asmens patiriamą žalą, įskaitant ir neturtinę, perkėlimas draudikui labiau atitinka Lietuvos Respublikos civilinio kodekso deklaruojamą dvasinių ir fizinių kančių atlyginimo idėjos visuotinumą. Taip pat toks reguliavimas labiau atitinka draudėjo, kaip silpnesnės šalies interesus, tokiu būdu suteikiant jam didesnę teisinę apsaugą ir globą esant santykiui su draudiku. Be to, labiau ginami ir nukentėjusiojo asmens interesai. Taigi ši pozicija yra nukreipta į viešojo intereso apsaugą.⁷⁹

Tačiau neturi būti pamiršta draudimo instituto prigimtis ir pagrindinė paskirtis. Draudiminės pareigos išplėtimas iki pareigos kompensuoti neturtinę žalą gali privesti prie situacijos, kai yra pažeidžiami draudiko teisėti lūkesčiai, kadangi jis sužino apie didesnę draudimo apsaugą tik po draudiminio įvykio ir tokiu būdu yra priverčiamas atverti „giliąsias kišenes“ bei mokėti draudimo išmokas dėl rizikos, kurios, draudiko manymu, jis nebuvo prisiėmęs.⁸⁰

⁷⁸ KONTAUTAS, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 216.

⁷⁹ VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (OI S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009, p. 164.

⁸⁰ KONTAUTAS, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 215.

Reziumuojant galima teigti, kad draudimo išmoka dėl neturtinės žalos esant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajam draudimui yra galimas institutas, tačiau vertinant jo realumą reikėtų atsižvelgti į šiuos argumentus:

1. Neturtinė žala negali būti kiekvieną kartą apskaičiuojama standartizuotai, mechaniškai ar matematiškai, todėl neišvengiama yra sukčiavimo nustatant draudimo išmokos dydį galimybė. Be to, draudimo išmokos dydžio nustatymo procesas neišvengiamai būtų gremėzdiškas ir brangus tiek laiko, tiek finansine prasme.⁸¹
2. Solidarioji draudiko ir draudėjo pareiga atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą neturtinės žalos atlyginimo srityje negali būti taikoma visa apimtimi. Sutartinė draudiko pareiga išmokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, daugeliu atveju, nesutampa su tiesioginio kaltininko atsakomybe ir jos apimtimi. Civilinės atsakomybės už neturtinę žalą institutas galimas tik tuo atveju, kai draudiko pareiga išmokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos yra aiškiai apibrėžta draudimo sutartyje.
3. Padarius prielaidą, kad draudikas privalo mokėti draudimo išmoką už neturtinę žalą, tektų konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme įtvirtintas draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo mechanizmas pats savaime neužtikrina visuotinai pripažįstamos kompensacinės funkcijos taikymo kompensuojant patirtą neturtinę žalą, todėl yra koreguotinas atsižvelgiant į šiuolaikines neturtinės žalos atlyginimo tendencijas. Siekiant pateisinti ne tik nukentėjusiųjų asmenų, bet ir apsidraudusių asmenų lūkesčius, susijusius su draudimine apsauga, atlygintinos neturtinės žalos ribos turi būti peržiūrimos. Šiuo metu Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme įtvirtinta neturtinės žalos atlyginimo suma, atsižvelgiant į kompensacinę neturtinės žalos atlyginimo funkciją, yra aiškiai per maža kompensuoti visus nukentėjusiojo asmens patirtus išgyvenimus ir praradimus.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad pasirinkimas tarp draudiko pareigos mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos ir tokios pareigos paneigimo, plačiaja prasme,

⁷⁹ ШЕФФЕР, В. Э. Возмещение морального вреда при страховании ответственности. *Виртуальный клуб юристов*. [interaktyvus]. 2003, [žiūrėta 2009-02-28] Prieiga per internetą: <www.yurclub.ru/docs/insurance/article7.html>.

reikštų pasirinkimą tarp viešojo intereso gynimo ir sutartinio draudimo santykių bei draudiko atsakomybės pobūdžio.

4.2. Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos

Kalbant apie įstatymo leidėjo ir valstybės institucijų, siekiančių draudimu maksimaliai apsaugoti nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų interesus, reikalavimą apdrausti civilinę atsakomybę, o būtent apie probleminius civilinės atsakomybės draudimo klausimus draudžiant civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, tikslinga aptarti sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą.

1996 m. spalio 3 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 16 str. 1 d. numatė, kad „Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos sveikatos priežiūros įstaigos, akredituotos asmens sveikatos priežiūrai, vykdydamos asmens sveikatos priežiūrą, privalo drausti savo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą pacientams gydytojų ar slaugos darbuotojų teisėtais veiksmais.“⁸² Įstatymo 18 str. 1 d. buvo numatyta, kad „kompensacijos išmokamos komisijos sprendimu pagal Vyriausybės patvirtintą tvarką ir dydžius, bet ne daugiau kaip 15 minimalių mėnesinių algų.“⁸³ Žalos dydį ir žalos atlyginimo galimumą nustatydavo Sveikatos apsaugos ministerijos ketveriems metams iš asmenų, turinčių medicininį, teisinį, kitokį aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą, iš Valstybinės ligonių kasos, Privalomojo sveikatos draudimo tarybos, gydytojų ir slaugos darbuotojų organizacijų, pacientų visuomeninių organizacijų ir kitų institucijų atstovų sudaryta komisija. Taigi, įstatyme buvo numatytas ikiteisminis žalos, padarytos sveikatos priežiūros įstaigos veiksmais, atlyginimo mechanizmas. Apie neturtinės žalos, padarytos pacientui teisėtais sveikatos priežiūros įstaigos veiksmais, atlyginimą įstatyme tiesiogiai nebuvo kalbama.

2005 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo redakcijai reikalavimas sveikatos priežiūros įstaigoms drausti savo civilinę atsakomybę už pacientams padarytą žalą išliko.⁸⁴ Įstatymo 16 str. 2 d. buvo nustatyta 50 000 Lt civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali draudimo suma vienai asmens sveikatos priežiūros įstaigai kiekvienam draudimui įvykiui. Tačiau svarbiausias įstatymo pakeitimas buvo neturtinės žalos, padarytos sveikatos priežiūros įstaigų veiksmais, atlyginimo mechanizmo įtvirtinimas įstatyme.

⁸² Valstybės žinios, 1996, Nr. I-1562.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Valstybės žinios, 2005, Nr. I-1562.

Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 str. 2 d. numatė: „jei pažeidžiami sveikatos priežiūros kokybės ir priimtino reikalavimai, asmens sveikatos informacijos konfidencialumas (asmens medicininė paslaptis), be turtinės žalos, taip pat atlyginama ir neturtinė žala. Nustatant neturtinės žalos, išreikštos pinigais, dydį, atsižvelgiama į žalos padarymo aplinkybes, laikantis nuostatos, kad paprastai šis dydis kiekvienu atveju negali viršyti 50 minimalių mėnesinių algų.“ Šioje normoje buvo įtvirtintos neturtinės žalos atlyginimo ikiteisminėje ginčo stadijoje ribos. Šioje stadijoje neturtinės žalos dydį ir atlyginimo galimumą nustato pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisija, dalyvaujant gydytojams ir kitiems tretiesiems asmenims, iš kurių vėliau žalos atlyginimas gali būti išieškotas regreso tvarka. Tačiau įstatymas numato, kad tais atvejais, kai ginčas dėl neturtinės žalos atlyginimo yra nagrinėjamas teisme, konkretus neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis Civilinio kodekso reikalavimais.

Kalbant apie sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudimą, reikia aptarti keletą nagrinėjamai temai ypač aktualių klausimų. Visų pirma, būtina išnagrinėti neturtinės žalos atlyginimo galimybę pagal pirmąją Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo redakciją. Antra, būtina aptarti draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos esant sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudimo teisiniams santykiams.

Kaip jau buvo minėta, pirmojoje Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo redakcijoje nebuvo kalbama apie neturtinės žalos atlyginimą, apsiribojant nuostata, kad už patirtą žalą yra išmokama ne didesnė kaip 15 minimalių algų kompensacija. Atsakymą į neturtinės žalos atlyginimo galimumo klausimą pateikė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Byloje *Laurynas Zdanys, Martynas Zdanys, Vilma Zdanienė, Gintautas Zdanys v. VšĮ Marijampolės ligoninė* buvo nagrinėjamas naujagimių, po gimimo paguldytų ant termoforų, užpildytų per karštu vandeniu, ir dėl to patyrusių sunkių kūno sužalojimų, tėvų ieškinys dėl patirtos neturtinės žalos atlyginimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai priteisė ieškovams neturtinės žalos atlyginimą: naujagimiams – po 200 000 Lt, o jų tėvams – po 50 000 Lt. Pasisakydamas dėl sveikatos įstaigos pareigos atlyginti nukentėjusiųjų asmenų patirtą neturtinę žalą, kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo nuostatos neturtinės žalos padarymo metu reglamentavo teisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimą, todėl šiuo atveju negali būti taikomos. Minėto įstatymo 13 str., nustatantis 50 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, negaliojo žalos padarymo metu, todėl negalėjo būti taikomas. Sveikatos sistemos įstatymo 91 str., nustatantis maksimalų neturtinės žalos atlyginimo dydį kiekvienu atveju ne didesnę nei 500 minimalių mėnesinių atlyginimų,

nėra pažeistas, nes nė vienam ieškovui padaryta žala nebuvo priteista kaip viršijanti šį dydį.⁸⁵ Panaši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija išreikšta ir byloje *Olegas Rysys, Margarita Rysytė, Violeta Rysytė, Jadvyga Komarova, Nikolajus Komarovas v. Viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*. Šioje byloje kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „sprendžiant moralinės žalos atlyginimo klausimą taikytinas Sveikatos sistemos įstatymo 91 str., pagal kurį asmenys, pažeidę sveikatos priežiūros priimtinumą, asmens sveikatos informacijos konfidencialumą, privalo atlyginti asmeniui padarytą moralinę žalą.“⁸⁶ Be to, teismas pasisakė, kad „deliktiniuose santykiuose visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kai atlyginama neturtinė (moralinė) žala, nes neturtinės (moralinės) žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymuose paprastai numatoma pinigine satisfakcija, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Sveikatos sistemos įstatymo 91 str. nustatytas maksimalus moralinės žalos atlyginimo dydis – 500 MGL (MGL – minimalus gyvenimo lygis). Teismo funkcija yra nustatyti teisingą pinigine kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus), atsižvelgiant į šį įstatyme nustatytą maksimalų moralinės žalos atlyginimo dydį.“⁸⁷ Taigi galima daryti pagrįstą išvadą, kad iki 2005 m. sausio 1 d. neturtinė žala dėl sveikatos priežiūros įstaigų teisėtais veiksmais pacientams padarytos neturtinės žalos buvo atlyginama remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo⁸⁸ normomis, nes Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nuostatos nenumatė neturtinės žalos atlyginimo mechanizmo.

Taigi, nei Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme, nei Sveikatos sistemos įstatyme tiesiogiai nebuvo įtvirtinta draudiko pareiga atlyginti nukentėjusiojo asmens patirtą neturtinę žalą. Tačiau tais atvejais, kai teismo sprendimu draudikas vis dėlto būtų įpareigotas tokią žalą atlyginti, didesnių neturtinės žalos atlyginimo dydžio objektyvaus įvertinimo problemų nekiltų, nes Sveikatos sistemos įstatymo 91 str. buvo nustatytas maksimalus moralinės žalos atlyginimo dydis – 500 MGL. Toks maksimalus neturtinės žalos nukentėjusiajam asmeniui atlyginimo dydis buvo aprobuotas jau minėtomis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis. Galima teigti, kad draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką dėl patirtos neturtinės žalos būtų gana tiksliai apibrėžta,

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c. b. *Laurynas Zdanys, Martynas Zdanys, Vilma Zdanienė, Gintautas Zdanys v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005, kat. 44.2.4.2; 44.8.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. *Olegas Rysys, Margarita Rysytė, Violeta Rysytė, Jadvyga Komarova, Nikolajus Komarovas, v. Viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, Nr.3K-3-16/2004, kat. 39.6.2.12.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Sveikatos sistemos įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3099.

nes drausdamas sveikatos priežiūros įstaigų civilinę atsakomybę draudikas galėtų tiksliai numatyti, kad neturtinė žala draudiminio įvykio atveju būtų atlyginama laikantis tam tikrų gairių ir tai bent jau tam tikru mastu padėtų sumažinti neapibrėžtumą kiekvieną kartą vis skirtingai įvertinant ir įkainojant šią žalą rūši.

Tam tikrų abejonų, nagrinėjant draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo realumą, sukelia nauja Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo redakcija. Kaip jau buvo minėta, šio įstatymo 13 str. 2 d. numato, kad „nustatant neturtinės žalos, išreikštos pinigais, dydį, atsižvelgiama į žalos padarymo aplinkybes, laikantis nuostatos, kad paprastai šis dydis kiekvienu atveju negali viršyti 50 minimalių mėnesinių algų“. Taigi neturtinės žalos atlyginimo suma yra išprausta į tam tikras ribas, kurių Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisija privalo laikytis. Tačiau tas pats įstatymo straipsnis numato, kad kai ginčas dėl neturtinės žalos atlyginimo yra nagrinėjamas teisme, konkretus neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis Civilinio kodekso reikalavimais. Ši įstatymo formuluotė sukelia keletą problemų kalbant apie sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimą.

Pirma, yra nelogiška įpareigoti draudiką drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą, kai teismui suteikiama visiška diskrecija apskaičiuoti neturtinės žalos dydį. Neturtinės žalos objektyvaus ir standartizuoto įvertinimo svarba buvo aptarta ankstesniuose skyriuose. Įpareigojimas drausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą nesant objektyvių jos atlyginimo ribų ir standartizuotų apskaičiavimo taisyklių, kaip jau buvo minėta, nors ir suponuoja viešo intereso apsaugos tendencijas, tačiau verčia draudiką atverti „giliąsias kišenes“ ir mokėti draudimo išmokas dėl turtinių interesų, kurie nėra objektyviai įvertinami ir dėl tos priežasties negali būti draudimo objektas.

Antra, negalima pamiršti sutartinio civilinės atsakomybės draudiko ir sveikatos priežiūros įstaigos santykių pobūdžio. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Lelijona Marija Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė* konstatavo, kad tuo atveju, kai dėl žalos paciento sveikatai atsiradimo yra įstaigos darbuotojų kaltė, sveikatos priežiūros įstaiga atsako pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles.⁸⁹ Taigi sveikatos priežiūros įstaiga atsako pagal deliktinės atsakomybės taisykles atlygindama padarytą tiek turtinę, tiek neturtinę žalą. Tuo tarpu civilinės atsakomybės draudiką ir sveikatos priežiūros įstaigą sieja sutartiniai teisiniai santykiai. Tai reiškia, kad draudiko atsakomybė, reikalaujanti išmokėti draudimo išmoką įvykus draudimui įvykiui, yra sutartinio pobūdžio, todėl iš

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis c. b. *Lelijona Marija Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*, Nr. 3K-3-1140/2001, kat. 39.6.2.12.

draudiko negali būti reikalaujama to, kas nėra aptarta draudimo sutartimi. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 16 str. 2 d. numato, kad „civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali draudimo suma yra 50 000 Lt vienai asmens sveikatos priežiūros įstaigai kiekvienam draudimui įvykiui.“ Įstatymas nedetalizuoja kokio pobūdžio žalą mokėdamas draudimo išmoką privalo atlyginti draudikas, todėl yra neaiški įstatymo leidėjo pozicija draudimo išmokos dėl neturtinės žalos atveju. Remiantis gramatiniu įstatymo aiškinimo metodu, nesant nei įstatyminio įpareigojimo, nei sutartinių įsipareigojimų, darytina išvada, kad draudikas neprivalo atlyginti nukentėjusio asmens patirtos neturtinės žalos, t.y. remiantis Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymu draudikas neprivalo mokėti draudimo išmokos dėl neturtinės žalos.

Kaip išėitis iš susidariusios situacijos galėtų būti pasiūlytas draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą įtvirtinimas įstatyminiu lygiu. Pavyzdžiu tokio reguliavimo įtvirtinimui galėtų būti Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo normos, numatančios draudiko pareigą mokėti apibrėžto dydžio draudimo išmoką dėl neturtinės žalos. Tačiau, kaip jau buvo minėta, reikia turėti omenyje, kad toks reguliavimas suponuoja viešojo intereso gynimą, bet neatspindi draudimo santykių specifikos ir gali lemti draudikų vengimą drausti sveikatos priežiūros įstaigų civilinę atsakomybę. Antra galimybė įpareigoti draudiką mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos – aptarti tokią draudiko pareigą sudaromoje sveikatos priežiūros įstaigos civilinės atsakomybės draudimo sutartyje. Trečia, tokią draudiko pareigą galima „išvesti“ iš Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo taisyklių normų, kurios numato, kad draudimo išmoka dėl neturtinės žalos galima tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo patiria ir turtinę žalą.

Jau minėta Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo taisyklių 14.1 str. norma numato, kad draudėjo veiksmai, kuriais padaryta tik neturtinė žala, yra nedraudiminis įvykis.⁹⁰ Iš vienos pusės tokia formuluotė patvirtina draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos tais atvejais, kai nukentėjusiajam asmeniui padaroma ir turtinė žala. Tačiau toks teisinis reguliavimas eliminuoja galimybę nukentėjusiajam asmeniui gauti draudimo išmoką tai atvejais, kai turtinė žala nėra padaroma. Remiantis šia nuostata, draudimo išmoka dėl neturtinės žalos nebūtų mokama tokiais neabejotinai neturtinės žalos padarymo atvejais, kaip konfidencialios informacijos apie paciento sveikatos būklę

⁹⁰ Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo tvarkos aprašas, patvirtintas Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. V-6. Valstybės žinios, 2005, Nr. 3 -50.

atskleidimas, informacijos apie asmens turimą sunkią ligą, pvz. AIDS, atskleidimas ir pan. Tokios informacijos viešo atskleidimo pasekmės nukentėjusiam asmeniui neabejotinai yra labai skaudžios, sukeliančios dvasines kančias ir išgyvenimus, todėl pagrįstas yra jo teisinis interesas gauti draudimo išmoką įvykus tokiam teisės pažeidimui. Toks reguliavimas, neapsaugantis pamatinės asmens teisės į privatų gyvenimą, yra abejotinas, todėl keistinas panaikinant minėtą teisės normą.

Reziumuojant reikėtų pasakyti, kad esant dabartiniam sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo reguliavimui, reikalavimas mokėti draudimo išmoką už patirtą neturtinę žalą negali būti laikomas visiškai pagrįstu. Remiantis tokiu reguliavimu ir įstatymo formuluotėmis, neturtinę žalą privalėtų atlyginti pagal deliktinės atsakomybės taisyklės atsakanti sveikatos priežiūros įstaiga, o ne pagal sutartinės atsakomybės taisyklės atsakingas draudikas. Tačiau paminėtinas ir oponuojantis šiai nuomonei požiūris. Remiantis Pacientų teisių ir žalos sveikatos atlyginimo įstatymo 16 str. 2 d., kuri teigia, kad „civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali draudimo suma yra 50 000 Lt vienai asmens sveikatos priežiūros įstaigai kiekvienam draudimui įvykiui“, galima daryti išvadą, jog draudiminio įvykio samprata apima ir neturtinės žalos padarymą, todėl draudikas privalo atlyginti neturtinę žalą įstatymo nurodytose ribose. Be to, Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo taisyklių 14.1 str. normos konstrukcija suponuoja draudiko pareigą išmokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos tais atvejais, kai kartu yra padaroma ir turtinė žala.

4.3. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, padarytos antstolių, notarų ir advokatų veiksmais, mokėjimo galimybės

Pradedant šį skyrių verta paminėti, kad nei Lietuvos Respublikos Antstolių įstatymas, nei Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, nei Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo. Tačiau reikia pastebėti, kad visų šių teisinių profesijų atstovų veiklą reglamentuojantys įstatymai numato profesinės civilinės atsakomybės už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą atliekant įstatyme numatytas funkcijas civilinės atsakomybės privalomojo draudimo institutą, todėl bent jau teoriškai draudimo išmoka dėl neturtinės žalos esant antstolių, notarų ar advokatų privalomajam civilinės atsakomybės draudimui yra galima. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas numato, kad „antstolio profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą atliekant antstolio funkcijas, viršijančią 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu.“⁹¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 6⁽²⁾ str. teigia, kad „notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, viršijanti 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu.“⁹² Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas taip pat numato, kad „advokato ar advokatų profesinės bendrijos profesinė civilinė atsakomybė už vykdant advokato veiklą fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, viršijančią 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu.“⁹³ Neabejotina yra nuostata, kad asmeniui, patyrusiam turtinę žalą dėl antstolio, notaro ar advokato neteisėtų veiksmų, atliekant profesines funkcijas, bus išmokėta draudimo išmoka dėl nukentėjusiojo asmens patirtos turtinės žalos. Aktualusis klausimas yra draudimo išmoka dėl neturtinės žalos.

Galima drąsiai teigti, kad sveikatos sužalojimo, gyvybės atėmimo ir nusikalstamos veikos padarymo atvejais visų šių profesijų atstovai privalo kompensuoti nukentėjusiam asmeniui jo patirtą neturtinę žalą ir be specialaus įstatyminio aptarimo. Tačiau nusikalstamos veikos padarymas vienareikšmiškai nėra draudiminis įvykis, todėl eliminuoja draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, padarytos tokio pobūdžio antstolių, notarų ar advokatų veiksmais, mokėjimo galimybę. Nagrinėjamai temai yra aktuali tik šių teisinių profesijų atstovų civilinė atsakomybė, nes tik tokios atsakomybės atsiradimo atveju galima draudimo išmoka dėl nukentėjusiojo asmens patirtos žalos.

⁹¹ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 53 - 2042.

⁹² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 28 - 810.

⁹³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2004, Nr. 50 - 1632.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių 10.1 punktas reikalavimą atlyginti neturtinę žalą laiko nedraudiminiu įvykiu.⁹⁴ Toks reikalavimas galimas tik tuo atveju, kai neturtinės žalos atlyginimą numato antstolio civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis.

Antstolio civilinės atsakomybės už neturtinę žalą klausimas buvo nagrinėjamas byloje *A. D. G. v antstolis V. Stunguryš*⁹⁵. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas atmetė reikalavimą dėl neturtinės žalos kompensavimo, remdamasis nuostata, kad įstatymai nenumato antstolio padarytos neturtinės žalos atlyginimo. Tačiau apeliacinės instancijos teismas buvo priešingos nuomonės ir remdamasis nuostata, kad už įstatymų pažeidimus, už kuriuos yra numatyta baudžiamoji ir administracinė atsakomybė, antstolis atsako kaip valstybės įgaliotas asmuo, todėl už padarytą žalą turi atsakyti pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.271 str. ir Viešojo administravimo įstatymą, kurie numato neturtinės žalos atlyginimą. Tačiau tokia teismo argumentacija yra kritikuotina, nes delikto padarymo atveju antstolis neatsako už padarytą žalą kaip valstybės pareigūnas, todėl jam negali būti taikomas Viešojo administravimo įstatymas ar Civilinio kodekso 6.271 str. Atsižvelgiant į tai, reikia konstatuoti, kad delikto padarymo atveju jokie įstatymai nenumato antstolio pareigos atlyginti nukentėjusiojo asmens patirtos neturtinės žalos. Iš šios išvados išplaukia kita – nesant įstatymuose antstoliui numatytos pareigos delikto padarymo atveju atlyginti nukentėjusiojo asmens patirtą neturtinę žalą, nėra galima ir antstolio civilinės atsakomybės privalomojo draudimo išmoka dėl neturtinės žalos. Tokia išmoka galėtų tapti realiai taikomu institutu tik tuo atveju, jeigu civilinės atsakomybės draudimo sutartyje būtų įtvirtinta antstolio civilinės atsakomybės draudiko pareiga atlyginti civilinės teisės pažeidimu nukentėjusiajam asmeniui padarytą neturtinę žalą.

Kalbant apie notarų civilinės atsakomybės draudimą ir notarų pareigą kompensuoti civilinės teisės pažeidimu padarytą neturtinę žalą, reikia pabrėžti, kad Lietuvos Respublikos Notariato įstatymo 16 str. teigia, kad „notaras atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir šio įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdamas notaro profesinę veiklą.“⁹⁶ Notaras, taip pat kaip ir antstolis, atsako kaip valstybės pareigūnas už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė. Verta paminėti

⁹⁴ Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo.“ Valstybės žinios, 2002, Nr. 1395.

⁹⁵ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis c.b. *A. D. G. v antstolis V. Stunguryš*, Nr. 2A-29-923/05.

⁹⁶ *Cit. op.* 89.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo bylą *T.V. v V.A., M.P., Kelmės rajono 1-ojo notarų biuro notarė N.B.*, kurioje be kitų klausimų, kasacinės instancijos teismas nagrinėjo notarės pareigą kompensuoti neturtinę žalą dėl aplaidaus įstatyminių funkcijų atlikimo. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad „notaro turtinė atsakomybė už profesinę veiklą padarytus pažeidimus yra deliktinė. Pagal deliktinės civilinės atsakomybės nuostatas atsakingas asmuo privalo atlyginti žalą įstatymų nustatytais atvejais (6.263 str. 2 d.). Tokia nuostata yra Civilinio kodekso 6.250 str. 2 d., kurioje nurodyti keli (bet ne visi) atvejai, kai turi būti atlyginama neturtinė žala. Tai – neturtinė žala, kuri padaryta nusikaltimo atveju, kai ji padaryta asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo, taip pat kai jos atlyginimą numato įstatymas. Notaro veiklą reglamentuoja Notariato įstatymas, bet neturtinės žalos atlyginimo atvejo jame nenumatyta. Kadangi neteisėtais notaro veiksmais išduodant paveldėjimo teisės liudijimą į visą palikimą, o ne į jo dalį, nebuvo įrodytas notaro nusikaltimas, neturtinės žalos padarymas nesiejamas su žala asmens sveikatai ar gyvybės atėmimu, tai nėra nė vieno atvejo, nurodyto CK 6.250 str. 2 d., kurį reikėtų taikyti ir pagal kurį būtų pagrindas priteisti neturtinę žalą.“⁹⁷ Taigi teismas akcentavo, kad nesant notaro nusikalstamos veikos, neturtinė žala negali būti kompensuojama, nes šios rūšies žalos atlyginimo dėl notaro atlikto civilinės teisės pažeidimo nenumato nei vienas teisės aktas. Toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas taip pat paneigia draudimo išmokos už notaro padaromą civilinės teisės pažeidimą mokėjimo galimybę, nes tokia notaro civilinės atsakomybės draudiko pareiga nėra numatyta teisės aktuose. Be to, Lietuvos Respublikos notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių 10.1 punktas notaro veiksmais padarytą žalą traktuoja kaip nedraudiminį įvykį.⁹⁸ Taigi, notaro neteisėtais veiksmais padarytos neturtinės žalos atlyginimas sumokant draudimo išmoką yra galimas tik tuo atveju, kai tokia draudiko pareiga yra aptarta civilinės atsakomybės draudimo sutartyje.

Tikėtina, kad neturtinės žalos kompensavimo, o tuo pačiu ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, padarytos advokato neteisėtais veiksmais, klausimas būtų sprendžiamas taip pat kaip ir jau aptartų teisinių profesijų atstovų – antstolių ir notarų. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas nenumato neturtinės žalos, padarytos neteisėtais advokato ar advokato padėjėjo veiksmais, atlyginimo mechanizmo. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, padarytos advokato neteisėtais veiksmais, instituto taikymas esant

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 6 d. nutartis c.b. *T. V. v V. A., M. P., Kelmės rajono 1-ojo notarų biuro notarė N. B.*, Nr. 3K-3-88/2006, kat. 44.2.4.2.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo.“ Valstybės žinios, 2003, Nr. 580.

dabartiniam teisniam reguliavimui galimas tik įtvirtinus tokią civilinės atsakomybės draudiko pareigą draudimo sutartyje.

Taigi, aptarus galimybę reikalauti atlyginti nukentėjusiojo asmens patirtą neturtinę žalą iš draudiko, apdraudusio antstolio, notaro ar advokato civilinę atsakomybę, galima padaryti keletą išvadų šiuo probleminiu klausimu. Visų pirma, esant dabartiniam teisniam reguliavimui draudimo išmoka dėl antstolio, notaro ar advokato civilinės teisės pažeidimu padarytos neturtinės žalos nėra galima, nes teisės aktuose, reglamentuojančiuose šių profesijų teisininkų veiklą, nėra numatyta nei neturtinės žalos atlyginimo galimybės, nei draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo galimybės. Galimybė reikalauti neturtinės žalos, padarytos antstolio ir notaro nusikalstama veika ar administraciniu teisės pažeidimu, atlyginimo išlieka remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 str. ir Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymu. Tačiau draudimo išmokos išmokėjimas dėl nusikalstama veika ar administraciniu teisės pažeidimu padarytos neturtinės žalos vienareikšmiškai prieštarautų imperatyviosioms teisės normoms ir viešajam interesui, todėl negali būti realiai taikomas. Apibendrinus galima teigti, kad vienintelė galimybė įteisinti draudimo išmoką dėl antstolių, notarų ir advokatų neteisėtais veiksmais padarytos neturtinės žalos yra tokios draudimo išmokos įtvirtinimas įstatyme ir su civilinės atsakomybės draudiku sudaromoje draudimo sutartyje.

4.4. Draudimo išmokos dėl neturtinės žalos, esant darbdavio civilinės atsakomybės draudimo teisiniams santykiams, mokėjimo galimybės

Lietuvos teismų praktikoje dažnai sprendžiamas klausimas – pareiga atlyginti darbuotojo patirtą neturtinę žalą esant valstybinio socialinio draudimo teisiniams santykiams. Problemos esmė: kas, draudikas, mokėdamas draudimo išmoką, ar darbdavys, privalo atlyginti darbuotojo patirtą neturtinę žalą. Tačiau nagrinėjamai temai aktualesnis yra privatus darbdavių civilinės atsakomybės draudimas, kuriuo darbdaviai gali draustis savarankiškai. Tokio draudimo tikslas – žalą, padarytą trečiajam asmeniui, privalo atlyginti žalą padariusio asmens draudikas. Šiame skyriuje siekiama atskleisti valstybinio socialinio draudimo ir darbdavių civilinės atsakomybės savarankiškojo draudimo santykių neturtinės žalos atlyginimo srityje.

Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso normas galima teigti, kad Civilinio kodekso 6.250 str. 2 d. numato, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai. Pagal Civilinio kodekso 6.283 str. 1 d. fizinio asmens suluošinimo ar kito jo sveikatos sužalojimo atveju už žalą atsakingas asmuo privalo atlyginti nukentėjusiam asmeniui visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Pagal to

paties straipsnio ketvirtą dalį šis straipsnis taikomas tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka. Lietuvoje veikiant valstybinio socialinio draudimo sistemai bei darbuotoją apdraudus nuo nelaimingų atsitikimų darbe šios rūšies draudimu, klausimas, kas privalo atlyginti darbuotojo draudiminio įvykio metu patirtą turtinę žalą, nekyla. Ši žala atlyginama iš valstybinio socialinio draudimo fondo sumokant draudimo išmoką darbo metu žalą patyrusiam darbuotojui. Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje dėl šio instituto taikymo nekyla didesnių ginčų.

Nagrinėjamai temai aktualesnis klausimas – ar privalo draudikas atlyginti įvykusio draudiminio įvykio metu patirtą neturtinę žalą. Lietuvos Respublikos Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas numatė, kad draudikas privalo atlyginti tik nukentėjusio darbuotojo draudiminio įvykio metu patirtą turtinę žalą.⁹⁹ Šį įstatymą pakeitęs Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas taip pat nenumatė neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju.¹⁰⁰ Taigi, lingvistiškai aiškinant įstatymų formuluotes, galima padaryti logiškai pagrįstą (tačiau iš esmės klaidingą) išvadą, kad už žalos padarymą atsakingas asmuo privalo atlyginti neturtinę žalą tik tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas valstybinio socialiniu draudimu. Taip pat remiantis tik įstatymų formuluotėmis negalima pateikti vienareikšmio atsakymo į klausimą dėl draudiko pareigos mokėti draudimo išmoką už neturtinę žalą. Atsakymas į šiuos probleminius klausimus yra suformuluotas teismų praktikos.

Byloje *Tamara Kovalevskaja v Vilniaus miesto savivaldybė, AB Vilniaus gelžbetoninių konstrukcijų gamykla Nr. 3, AB „Markučiai“* Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas suformulavo neturtinės žalos atlyginimo esant valstybinio socialinio draudimo teisiniams santykiams taisyklę. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „jeigu darbuotojas buvo sužalotas dėl nelaimingo atsitikimo darbe dėl darbdavio kaltės ar neteko dalies ar viso darbingumo dėl profesinės ligos ir jam paskirta socialinio draudimo išmoka visiškai neatlygina patirtos žalos, likusią dalį bendraisiais pagrindais turi atlyginti darbdavys.“¹⁰¹ Teismas nurodė, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nėra numatytas neturtinės žalos atlyginimas, todėl neturtinė žala pagal šį įstatymą nukentėjusiajam neatlyginama, ir šią

⁹⁹ Valstybės Žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110 -3207; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2003, Nr. 114 - 5114.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *Tamara Kovalevskaja v Vilniaus miesto savivaldybė, AB Vilniaus gelžbetoninių konstrukcijų gamykla Nr. 3, AB „Markučiai“*, Nr. 3K-3-103/2005, kat. 44.5.2.16.

žalą jam privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo. Taigi šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas paneigė valstybinio socialinio draudimo išmokos dėl neturtinės žalos galimybę. Neturtinę žalą nukentėjusiam darbuotojui privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo, kuris dažniausiai yra darbdavys.

Byloje *S. M. v UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą pakartojo nuostatą, kad ieškovui padarytos žalos dalį, kurios nepadengia atlyginimas pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą (taip pat ir neturtinę žalą), turi atlyginti už žalą atsakingi asmenys, vadovaujantis bendraisiais žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju pagrindais.¹⁰² Tokia teismo pozicija buvo pakartota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartyje c. b. *V. V. v UAB „Žemaitijos deguonis“*, Nr. 3K-3-575/2006, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartyje c. b. *Nijolė Chmeliauskiene v UAB „Club & Company“*, Nr. 3K-3-1049, kat. 7.1., ir kt.

Šiose nutartyse Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iš esmės akcentavo tą pačią nuostatą, kad atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo paskirtį bei į tai, kad šis įstatymas neapima neturtinės žalos atlyginimo, Civilinio kodekso 6.283 str. 4 d. numatyta išlyga taikytina tik turtinės žalos atlyginimo apimtimi, t. y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą išsaugo ir tie asmenys, kurie yra apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymu nustatyta tvarka. Priešingu atveju, teismo nuomone, šie asmenys atsidurtų nelygioje padėtyje lyginant su neapdraustaisiais, kadangi įstatymas numato neturtinės žalos atlyginimą visais asmens sveikatos sužalojimo atvejais.¹⁰³

Taigi, galima daryti išvadą, kad valstybinis socialinis draudimas suteikia apsaugą tik nuo turtinės žalos, darbuotojo patirtos darbo metu. Draudimo išmoka dėl neturtinės žalos esant valstybinio socialinio draudimo teisiniams santykiams nėra galima, nes draudikas nėra įsipareigojęs atlyginti šios rūšies žalos. Nukentėjusiam asmeniui nesuteikiama teisė gauti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, tačiau paliekama galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens bendraisiais neturtinės žalos atlyginimo pagrindais.

Darbdavys, siekdamas išvengti neturtinės žalos atlyginimo bendraisiais pagrindais, gali pasinaudoti savanoriškojo darbdavio civilinės atsakomybės draudimo suteikiama

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 26 d. nutartis c.b. *S. M. v UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-129/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 114.11 (S).

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartyje c.b. *Nijolė Chmeliauskiene v UAB „Club & Company“* Nr. 3K-3-1049, kat. 7.1.

apsauga. Tokio draudimo tikslas – žalą, padarytą trečiajam asmeniui, privalo atlyginti žalą padariusio asmens draudikas. Pažymėtina, kad šios rūšies draudimas nėra reglamentuojamas jokiais privalomais teisės aktais, nustatyti draudimo taisykles ir darbdavio civilinės atsakomybės draudimo sutarties sąlygas yra pačių draudikų prerogatyva. Skirtingos Lietuvos draudimo kompanijos skirtingai reguliuoja draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo teisinius santykius. Kaip pavyzdį imsime UAB „Ergo Lietuva“ darbdavio civilinės atsakomybės draudimo taisykles. Šių taisyklių 7.2 punktas numato, kad “jeigu darbdavio civilinės atsakomybės draudimo liudijime nenurodoma kita suma, tai sublimitas draudimo sumoje neturtinės žalos atveju yra 20 procentų draudimo sumos, nustatytos vienam draudimui įvykiui.”¹⁰⁴ Atsižvelgiant į tai, kad šios draudimo kompanijos darbdavio civilinės atsakomybės suma yra ne mažesnė kaip 100 000 Lt, darbo metu nukentėjęs darbuotojas galėtų pagrįstai tikėtis 20 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Kaip matome, Lietuvoje draudikai nevensia drausti darbdavių civilinę atsakomybę už neturtinę žalą. Dar daugiau, jie tai daro savanoriškai, nes patys nusistato darbdavių civilinės atsakomybės draudimo taisykles. Tačiau neturtinės žalos atlyginimas yra ribojamas tam tikra konkrečia pinigų suma. Toks teisinis darbdavio civilinės atsakomybės draudimo reguliavimas išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo srityje turėtų tenkinti tiek draudikų, tiek darbdavių, tiek darbo metu galimai nukentėsiams darbuotojų interesus. Draudikas įsipareigoja mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos tam tikrose ribose, todėl iš jo negali būti reikalaujama neapibrėžto dydžio draudimo išmokų mokėjimo. Darbdavys išvengia neturtinės žalos atlyginimo prievolės toje dalyje, kurioje šią žalą privalo atlyginti draudikas. Darbuotojas įvykus draudimui įvykiui gali pagrįstai tikėtis gauti tam tikro dydžio draudimą išmoką dėl patirtos neturtinės žalos.

Taigi, valstybinio socialinio draudimo suteikiama apsauga tik nuo turtinės žalos, darbuotojo patirtos darbo metu, gali būti praplečiama darbdaviui savanoriškai draudžiantis savanoriškuoju darbdavio civilinės atsakomybės draudimu. Tokiu būdu darbdavys gali išvengti neturtinės žalos atlyginimo prievolės toje dalyje, kurioje šią žalą įsipareigoja atlyginti jo civilinės atsakomybės draudikas. Tačiau pažymėtina, kad darbdavys bendraisiais neturtinės žalos atlyginimo pagrindais privalės atlyginti darbuotojo darbo metu patirtą neturtinę žalą toje dalyje, kurioje šios žalos nepadengia darbdavio civilinės atsakomybės draudimo išmoka.

¹⁰⁴ UAB „Ergo Lietuva“ darbdavio civilinės atsakomybės draudimo taisyklės [interaktyvus]. 2008, [žiūrėta 2009-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ergo.lt/verslo/darbdavio_civilines_atsakomybes_draudimas>.

Išvados

1. Teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, kad būtini draudimo intereso požymiai yra jo teisėtumas ir objektyvaus piniginio įvertinimo galimybė. Interesas, susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, neabejotinai atitinka draudimo intereso teisėtumo požymį. Tačiau tenka pripažinti, kad neturtinės žalos atlyginimo sumos neįmanoma objektyviai įvertinti pinigais. Objektyvaus įvertinimo negalimumas parodo, kad asmens interesas, susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, negali būti traktuojamas kaip draudimo santykių specifika atitinkantis draudimo interesas. Ši problema gali būti išspręsta tik formalizuojant ir objektyvizuojant patirtos neturtinės žalos apskaičiavimą.
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso teismams suteikiama diskrecija neturtinės žalos apskaičiavimo srityje objektyviai negali užtikrinti visiško nuspėjamumo ir formalumo įvertinant šios rūšies atlygintinos žalos dydį. Dėl šios priežasties teisės doktrinoje siūlomos įvairios neturtinės žalos apskaičiavimo metodikos, padėsiančias formalizuoti šį procesą: nukentėjusiojo asmens psichologinės, psichiatrinės arba kitokios medicinos ekspertizės, privalomų teismams neturtinės žalos atlyginimo dydžio lentelių sudarymas, kompensacijos už fizinį bei dvasinį skausmą sumos nustatymas pagal analogiją su baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis sankcijomis, preziumuojamos žalos dydžio įtvirtinimas įstatyminiu lygiu, draudimo kompanijų aktuarijų parengti žalos apskaičiavimo kriterijai ir metodikos.
3. Neturtinės žalos įvertinimo formalizavimas leistų traktuoti neturtinės žalos atlyginimo interesą kaip draudimo objektą, tačiau paneigtų visuotinai pripažįstamą teismo diskrecijos įvertinant patirtą neturtinę žalą koncepciją. Įstatymų leidėjas privalo pasirinkti teisingą poziciją tarp dviejų pagrįstų, bet vienas kitam prieštaraujančių, interesų: galimybės reikalauti iš draudiko apdrausti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą bei mokėti draudimo išmokas dėl patirtos neturtinės žalos arba turėti lanksčią ir į kiekvienos bylos individualias faktines aplinkybes reaguojančią neturtinės žalos nustatymo ir apskaičiavimo sistemą.
4. Galima paminėti kelias didžiausias vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo problemas draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo srityje. Visų pirma, yra vystoma Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normoms bei teisės doktrinos pozicijai prieštaraujanti teismų praktika, traktuojanti neturtinę žalą kaip žalos, padarytos asmeniui, neatsiejamą dalį. Antra, įpareigojant draudiką

mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, kai tokia draudiko pareiga nėra aptarta įstatyme, civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklėse arba draudimo sutartyje, paneigiama sutartinė draudiko atsakomybės koncepcija. Trečia, naujosios vairuotojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą reguliuojančio įstatymo redakcijos taikymas iki jos įsigaliojimo susiklosčiusiems teisiniams santykiams, siekiant tokiu būdu pagrįsti vairuotojų civilinės atsakomybės draudiko pareigą mokėti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, suponuoja konstitucinio įstatymo negaliojimo atgal principo pažeidimą.

5. Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės draudiko pareigą atlyginti nukentėjusiojo asmens gydymo metu patirtą neturtinę žalą suponuoja Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo taisyklių 14.1 str., kuris numato, kad draudimo išmoka dėl neturtinės žalos galima tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo patiria ir turtinę žalą. Tačiau reikia pabrėžti, kad šios normos konstrukcija yra kritikuotina ir keistina. Abejotinas yra įstatymo leidėjo siekis suteikti teisinę apsaugą neturtinėms asmens vertybėms, kurios yra pažeidžiamos, kai tais pačiais veiksmais žala padaroma ir nukentėjusiojo asmens turtinėms teisėms, tačiau palikti be įstatyminės apsaugos ne mažiau svarbias žmogaus teises į privatumą, ligos istorijos konfidencialumą ir kitas teises, kurias pažeidus turtinė žala dažnai nėra padaroma.
6. Sistemiškai išanalizavus Lietuvos Respublikos antstolių įstatymą, Lietuvos Respublikos notariato įstatymą ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymą, galima teigti, kad šių rūšių privalomasis civilinės atsakomybės draudimas suteikia apsaugą tik nuo turtinės žalos. Vienintelė reali galimybė reikalauti draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo iš antstolių, notarų ar advokatų civilinės atsakomybės draudiko – tokios draudiko pareigos įtvirtinimas įstatyme arba civilinės atsakomybės draudimo sutartyje.
7. Valstybinis socialinis draudimas suteikia apsaugą tik nuo turtinės žalos, darbuotojo patirtos darbo metu. Nukentėjusiam asmeniui nesuteikiama teisė gauti draudimo išmoką dėl neturtinės žalos, tačiau paliekama galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens bendraisiais neturtinės žalos atlyginimo pagrindais. Valstybinio socialinio draudimo suteikiama apsauga tik nuo turtinės žalos, darbuotojo patirtos darbo metu, gali būti praplečiama darbdaviui draudžiantis savanoriškuoju darbdavio civilinės atsakomybės draudimu. Tokiu būdu darbdavys gali išvengti neturtinės žalos atlyginimo

prievolės toje dalyje, kurioje šią žalą įsipareigoja atlyginti jo civilinės atsakomybės draudikas.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai:

- Europos Sąjungos teisės aktai

1. 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 72/166/EEB, 84/5/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu (OL, 2005 L 149, p. 14 – 21);

- Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- Lietuvos Respublikos įstatymai:

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 - 1014);
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 74 - 2262);
4. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 28 - 810);
5. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 102 -2317);
6. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 67 - 1656);
7. Sveikatos sistemos įstatymo pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 112 - 3099);
8. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 110 - 3207);
9. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas (Valstybės žinios, 2001, Nr. 56 - 1977);
10. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 53 - 2042);
11. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94 - 4246);

12. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 114 - 5114);
13. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2004, Nr. 50 - 1632);
14. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2004, 46 - 1498);
15. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2005, Nr. 115 - 4284);
16. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2007, Nr. 61 - 2340);

➤ Poįstatyminiai teisės aktai:

17. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo.“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 1395);
18. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo.“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 580);
19. Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo tvarkos aprašas, patvirtintas Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. V - 6 (Valstybės žinios, 2005, Nr. 3-50);
20. UAB „Ergo Lietuva“ darbdavio civilinės atsakomybės draudimo taisyklės [interaktyvus]. 2008, [žiūrėta 2009-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ergo.lt/verslo/darbdavio_civilines_atsakomybes_draudimas>

➤ Teisės aktų projektai

21. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo projektas [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2009-01-25]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=134756&p_query=&p_tr2=>>

Specialioji literatūra

22. BUSNELLI, F., *et. al. Principles of European Tort Law. Text and comentary.* Springer, Wien, New York: European group on tort law, 2005;
23. CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas.* Vilnius: Justitia, 2008;
24. HANSELL, D. S. *Introduction to insurance.* London, 1996;
25. HARPWOOD, C. *Modern Tort Law. Sixth edition.* Wilthire: Cardiff University, 2005;
26. KONTAUTAS, T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką. *Teisė*, 2003, nr. 49, p. 66 – 75;
27. KONTAUTAS, T. *Draudimo sutarčių teisė.* Vilnius: Justitia, 2007;
28. KONTAUTAS, T. Lietuvos draudimo sutarčių teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006;
29. MAGNUS, U. *Unification of Tort Law: Damages.* European Group of Tort Law: Kluwer Law International, 2001;
30. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.* Vilnius: Justitia, 1995;
31. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Šeštoji knyga. Prievolių teisė*
32. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 2, p. 2 – 5, 23 – 25;
33. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 3, p. 6 – 9, p. 25;
34. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis.* Vilnius, 2002;
35. MIZARAS, V. *Deliktų teisės paskaitų skaidrės. 3 tema.* Vilniaus Universitetas, 2008;
36. MURPHY, J. *Street on Torts. 11 edition.* Bolt, 2003;
37. ROGERS, H. W. V. *Damages for Non – Pecuniary Loss in a Comparative Perspective.* Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2001;
38. ШЕФФЕР, В. Э. Возмещение морального вреда при страховании ответственности. *Виртуальный клуб юристов.* [interaktyvus]. 2003, [žiūrėta

- 2009-02-28]. Prieiga per internetą:
<<http://www.yurclub.ru/docs/insurance/article7.html>>;
39. VOLODKO, R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos. *Justitia*, 2008, nr. 2, p. 25 – 35;
40. VOLODKO, R. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Teisė*, 2007, nr. 63, p. 116 – 131;
41. VOLODKO, R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2009;
42. WAGNER, G. *Tort law and liability insurance*. Springer, Wien, New York: European Center on Tort and Insurance Law, 2005;
43. ZAVECKAS, K. *Draudimo interesas – pagrindinis draudimo santykių elementas* [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2009-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.dbr.lt/uploads/interesas_redaguotas.doc>;
44. ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius, 2001;

- **Praktinė medžiaga:**

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas “*Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. 1 d. 2 p., 69 str. 4 d. (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 str. 3 d. (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 str. 2 d. (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“ (Valstybės žinios, 2006, Nr. 36 - 1292);
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas “*Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“ (Valstybės žinios, 2006, nr. 90 - 3529);
47. Vilniaus apygardos teismo prašymas Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui „*Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 d., konstituciniam*

- teisinės valstybės principui*“. Prašymas (Nr. 37/2006), gautas 2006 m. rugpjūčio 1 d., bylos Nr. 36/06;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 21 d. nutartis c.b. *A. Šulinskienė v V. J. Martinauskienė*, Nr. 3K-3-331/2001, kat. 39.4, 39.6.2;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis c. b. *Lelijona Marija Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*, Nr. 3K-3-1140/2001, kat. 39.6.2.12;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartyje c. b. *Nijolė Chmeliauskienė v UAB „Club & Company“* Nr. 3K-3-1049, kat. 7.1;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. *Olegas Rysys, Margarita Rysytė, Violeta Rysytė, Jadvyga Komarova, Nikolajus Komarovas, v Viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-16/2004, kat. 39.6.2.12;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 12 d. nutartis c. b. *Gintė Tamašauskaitė v. Aistė Ulozaitė, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1.; 39.6.1.; 39.6.2.12.; 67;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. *Dalė Misėkienė. v Robertas Oganezovas, Lietuvos ir Rusijos draudimo bendrovė UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.2; 39.6.2.12;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. *Gintarė Gogytė v Antanas Braukyla, UADB „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-633/2004, kat. 39.6.1.; 39.2.12.; 67;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis c.b. *Aistė Albertavičiūtė ir Gilmintas Albertavičius v Nijolė Jachimovičienė, UAB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-86/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.16; 44.5.1;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c. b. *Tamara Kovalevskaja v Vilniaus miesto savivaldybė, AB Vilniaus gelžbetoninių konstrukcijų gamykla Nr. 3, AB „Markučiai“*, Nr. 3K-3-103/2005, kat. 44.5.2.16;

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. Nutartis c. b. *Dalia Vilkauskienė v Jonas Rybakovas, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c. b. *Laurynas Zdanys, Martynas Zdanys, Vilma Zdanienė, Gintautas Zdanys v VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005, kat. 44.2.4.2; 44.8;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 17 d. nutartis c. b. *Svetlana Stech v. AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-482/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4;
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartyje c. b. *Elmuntas Mikaitis, Irma Mikaitienė v AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-509/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis c. b. *K. Pušienė v Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos*, Nr. 3K-3-604/2005, kat. 44.5.2.5;
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 21 d. nutartyje c. b. *Jolanta Vaitkutė v AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-588/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4;
63. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutartyje c. b. *Laima Martusevičienė v Virginija Juškevičienė, UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3-626/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1;
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. nutartyje c. b. *Jonas Elzbergas v UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt.*, Nr. 3K-3-634/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4;
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *M.S. v L.P.*, Nr. 3K-3-25/2006, kat. 73.2.6.4.1; 95.3 (S);
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *T. V. v V. A., M. P., Kelmės rajono 1-ojo notarų biuro notarė N. B.*, Nr. 3K-3-88/2006, kat. 44.2.4.2;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *O. V. v UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-7-115/2006, kat. 73.2.6.1; 44.2.4.2 (S);

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartyje c. b. *A. L. v UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-484/2006, kat. 44.2.4.1; 44.2.4.2; 128.2 (S);
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 26 d. nutartis c. b. *S. M. v UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-129/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 114.11 (S);
70. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės 16 d. nutartis c. b. *D. P. v UAB DK „Baltic Polis“*, *D. D.*, Nr. 2A-202/2005;
71. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis c. b. *G.D., A.D. v Kauno senamiesčio pagrindinė mokykla*, Nr. 2A-466/08;
72. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. *R. S. v UAB „Martono taksi“*, Nr. 2A-49-932/2005;
73. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis c. b. *A.D.G. v antstolis V. Stunguryš*, Nr. 2A-29-923/05;
74. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis c. b. *G. D. v M. B.*, Nr. 2A-49-1092/2005;
75. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *D. B. v AB „Krekenavos agrofirma“*, Nr. 2-102-280/2008;
76. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis c. b. *A. S., I. S. v J. J.*, Nr. 2-947-04/2005;

Santrauka

Magistriniame darbe nagrinėjamos civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo ir draudimo išmokos dėl neturtinės žalos instituto taikymo teorinės ir praktinės problemos. Aptariamas objektyvaus neturtinės žalos įvertinimo realumas esant teismo diskrecijai apskaičiuoti neturtinės žalos dydį, neturtinės žalos atlyginimo įstatyminėms riboms bei konkretaus dydžio įstatymo nustatytai neturtinės žalos atlyginimo sumai. Analizuojant objektyvaus neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo realumą prieinama prie išvados, kad neturtinės žalos atlyginimo sumos neįmanoma kiekvieną kartą objektyviai įvertinti pinigais, todėl interesas, susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, pagrįstai negali būti traktuojamas kaip draudimo santykių specifika atitinkantis draudimo interesas.

Nagrinėjant civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimo instituto taikymo praktikoje dažnai sutinkamas problemas, dėl socialinės jų svarbos ir neabejotino viešo intereso apsaugos poreikio šiose srityse, aptariami transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas ir sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas. Aptariant šių rūšių civilinės atsakomybės už neturtinę žalą draudimą bandoma parodyti, kaip transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime ir sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės privalomajame draudime yra derinami draudikų, draudėjų ir draudiminio įvykio metu nukentėjusių asmenų interesai. Tiriamajame darbe taip pat svarstoma draudimo išmokos dėl neturtinės žalos mokėjimo galimybė esant antstolių, notarų ir advokatų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisiniams santykiams ir darbdavio civilinės atsakomybės savanoriško draudimo teisiniams santykiams.

Darbą sudaro šios dalys: įvadas, neturtinės žalos sampratos ir funkcijų aptarimas, draudimo išmokos dėl neturtinės žalos teorinių problemų analizė, draudimo išmokos dėl neturtinės žalos praktinių problemų aptarimas, kuris suskirstytas į atskirus skyrius pagal vairuotojų, sveikatos priežiūros įstaigų, antstolių, advokatų, notarų ir darbdavių civilinės atsakomybės draudimo rūšis, taip pat išvados, literatūros sąrašas ir darbo santrauka.

Summary

This research work contains the analysis of theoretical and practical problems of application of the institute of civil liability for non-pecuniary damage, and insurance benefits. It discusses the objective reality of non-pecuniary damage assessment in the event of the discretion of the court to calculate the amount of non-pecuniary damages, legislative limits of non-pecuniary damages, and specific amount of non-pecuniary damages established by the law. After the analysis of objective determination of the amount of non-pecuniary damages, the conclusion is made that it is not possible to determine the amount of non-pecuniary damages in money each time and objectively, therefore the interest related to the compensation for non-pecuniary damage can not reasonably be regarded as the insurance interest corresponding the specifics of the insurance relationships.

While examining the most common problems in the practice of application of the institute of civil liability for non-pecuniary damage, their social importance and the certainty of the need to safeguard the public interest in these areas, the work contains a discussion of the on the issues of civil liability insurance of vehicle owners' and holders, and the civil liability insurance of health care institutions. While discussing these types of civil liability insurance for non-pecuniary damage, the work attempts to demonstrate how the interests of insurers, policyholders and victims who suffered during the insured event are coordinated in the civil liability insurance of vehicle owners' and holders, and the civil liability insurance of health care institutions. The research work contains considerations about the possibility of payment of insurance benefits for non-pecuniary damage in the cases of legal relation of civil liability insurance of bailiffs, notaries and lawyers, and legal relations of voluntary civil of employers.

The work consists of the following parts: introduction, discussion of the concept of non-pecuniary damage, analysis of the theoretical problems of insurance benefits for non-pecuniary damage, discussion of practical problems of insurance benefits for non-pecuniary damage, which is divided into separate sections about the insurance types of drivers, health care institutions, bailiffs, lawyers, notaries and employers' civil liability, as well as the conclusions, bibliography and summary of the work.